

ÄMNE: Socialt arbete, C-kurs

HANDLEDARE: Mona Livholts

SAMMANFATTNING: Syftet med denna uppsats är att undersöka hur familjehem berättar om och för en dialog kring sina upplevelser och erfarenheter av vårdnadsöverflyttning, samt att diskutera dessa upplevelser och erfarenheter i relation till intentionerna med lagstiftningen på området. Metoden har varit en narrativ analys baserad på texter skrivna av familjehem på diskussionsforumet på hemsidan www.familjehemmet.se. Uppsatsen har en reflekterande ansats där utgångspunkten är att även jag som undersöker skapar dialog med materialet.

I dialogen på forumet tar familjehemmen framförallt upp vårdnadsöverflyttningar i relation till ”det tredelade föräldraskapet”, det vill säga utifrån hur samarbetet med socialtjänst och de biologiska föräldrarna fungerar. Ett ofta icke-fungerande samarbete påverkar familjehemmens förhållningssätt och inställning till vårdnadsöverflyttning. Familjehemmens dialog och erfarenheter indikerar att barnperspektivet, intentionen med lagen, får en undanskymd roll. Dialogen på diskussionsforumet är betydelsefull för familjehemmen, på det sättet att dialogen leder till ett skapande av gemenskap, ett ”vi” som familjehem.

NYCKELORD: vårdnadsöverflyttning, ”det tredelade föräldraskapet”, berättelse, dialog, diskussionsforum, barnperspektiv

TITEL: *Vårdnadsöverflyttning utifrån ett familjehemsperspektiv*
En narrativ analys av familjehemsföräldrars dialog på ett diskussionsforum

FÖRFATTARE: Carola Johansson

DATUM: Juni 2009

FÖRORD

Denna uppsats är skriven på Mittuniversitetets socionomutbildning och uppsatskursen på avancerad nivå, i Östersund under vårterminen 2009.

Ett tack riktas till de ansvariga för hemsidan www.familjehemmet.se som har varit tillmötesgående och behjälpliga i arbetet med uppsatsen. Tack också till min handledare Mona Livholts som på ett engagerande och utmanande sätt har gett mig råd och synpunkter under hela processens gång. Slutligen vill jag tacka Johan Vestlin som alltid är ett gott stöd.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Vårdnadsöverflyttning utifrån ett familjehemsperspektiv	3
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar och urval.....	5
1.4 Design och innehåll	6
2. Metodologi	7
2.1 www.familjehemmet.se	7
2.2 Narrativ metodologi	7
2.2.1 Att analysera berättelser och dialoger	8
2.3 Etiska överväganden, tolkningar och reflektioner.....	9
3. Lagstiftning och värdegrund: familjehem i skärningspunkt av vardag och lagstiftning	12
3.1 Familjehemsplaceringar enligt LVU eller SoL.....	12
3.2 "Det tredelade föräldraskapet"	13
3.3 Lagstiftning om vårdnadsöverflyttning.....	13
3.4 Barnperspektiv	15
4. Kunskapsläge: "det tredelade föräldraskapet", barnet, vårdnadsöverflyttning och diskussionsforum.....	17
4.1 Familjehemmet en "speciell familj"	17
4.2 "Det tredelade föräldraskapet" i praktiken.....	18
4.3 Barnet i familjehemsvården	19
4.4 Tillämpning av lagen	20
4.5 Diskussionsforum, en virtuell gemenskap	21

5. Familjehemmens berättelser och dialog i diskussionsforumet	23
5.1 Frågor som familjehemmen ställer om regler och hantering av vårdnadsöverflyttning.....	23
5.2 Upplevelser och erfarenheter av vårdnadsöverflyttning inom "det tredelade föräldraskapet"	26
5.3 Upplevelser och erfarenheter av vårdnadsöverflyttning i relation till barnet.....	28
5.4 Familjehemmens förhållningssätt till "det tredelade föräldraskapet"	30
5.5 Familjehemmens förhållningssätt till barnperspektivet.....	33
5.6 Familjehemmens dialog – en virtuell gemenskap	35
6. Diskussion	38

1. VÅRDNADSÖVERFLYTTNING UTIFRÅN ETT FAMILJEHEMSPERSPEKTIV

När barnets behov inte kan tillgodoses av vårdnadshavarna skall samhället ingripa och ge det stöd som barnet är i behov av. I vissa fall behöver socialnämnden besluta om vård utanför hemmet för att ge barnet skydd och hjälp i sin hälsa och utveckling. Under 2005 var ungefär 20 000 barn och ungdomar, någon gång, placerade i vård utanför hemmet och av dessa fick ca.75 procent vård i familjehem¹ (Höjer, 2007). Många barn och ungdomar som är placerade i familjehem blir kvar under en längre tid (Ibid.). Den 1 juli 2003 gjordes en lagändring i Socialtjänstlagen (SoL) och Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) om att socialnämnden särskilt skall överväga om det finns skäl att ansöka om *överflyttning av vårdnaden* till familjehemmet när barnet varit placerat i samma familjehem i tre år, enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken (FB). Bakgrunden till förändringen var ett behov av att stärka *barnperspektivet*, vilket i det här sammanhanget innebär att sätta barnets rättsliga position i fokus, samt att motverka att barnet flyttar från en miljö där det upplever trygghet och känslomässig anknytning (Socialstyrelsen och Länsstyrelserna, 2006). Det är viktigt att uppmärksamma att barnperspektivet kan förstås utifrån olika perspektiv. En dimension är vuxnas erfarenheter och syn på barnets bästa, en annan är barnets eget perspektiv. Lagstiftningen står för ett samhälleligt barnperspektiv som representerar ett kollektivt synsätt på barnets behov (SOU, 2001:72).

När barn placeras i familjehem finns komplexa problem i den biologiska familjen. Vad som gör en familjehemsplacering än mer komplex är att föräldraskapet, förutom att det bärs upp av både den biologiska familjen och familjehemmet också inbegriper socialtjänsten och dess lagstiftning. Begreppet "*det tredelade föräldraskapet*" belyser att socialtjänsten, familjehemmet och föräldrarna har ett gemensamt vårdansvar, där socialtjänsten har den centrala uppgiften att få till en samverkan som gynnar barnet. (Dahlberg & Forssell, 2006).

¹ När den nya socialtjänstlagen kom 1982 ändrades begreppen inom familjehemsvården. De äldre begreppen "*fosterbarn*" ändrades till familjehemsplacerat barn och begreppet "*fosterförälder*" ändrades till familjehemsförälder. Inom forskningen om familjehemsvård är det vanligt att fortfarande använda de äldre begreppen. Dessa begrepp anses då vara enklare att använda i den språkliga texten (Höjer, 2007). I denna uppsats används trots det, genomgående de nyare begreppen inom familjehemsvården eftersom de speglar en nyare syn och förhållningssätt.

Svensk forskning kring vårdnadsöverflyttning och ”det tredelade föräldraskapet” är begränsad. En tillsyn i Västmanlands län 2003-2004 visar att socialtjänsten tenderar att inte ansöka om vårdnadsöverflyttning utan förlägger initiativet på familjehemmen, som i sin tur ofta ser negativt på en överflyttning av vårdnaden (Länsstyrelsen Västmanlands län, 2005). Även Socialstyrelsens och Länsstyrelsernas (2006) undersökning visar att familjehemmen av olika anledningar tvekar att ta över vårdnaden. Familjehemmen uppges vara tveksamma till vårdnadsöverflyttningar utifrån flera skäl, de mister stödet från placeringskommunen, de vill inte skada relationen till de biologiska föräldrarna och de är oroliga för försämringar i avtal och ersättning. Mot bakgrund av den begränsade kunskap som finns, är det intressant att undersöka hur familjehem upplever och förhåller sig till en vårdnadsöverflyttning, samt vad deras erfarenheter är av lagen och dess tillämpning.

I det sociala arbetet är det viktigt att lyssna till människors *berättelser*. Berättelser kan ge socialarbetaren förståelse för olika perspektiv och upplevelser i komplexa frågor, samt formande av individens självbild och social gemenskap (Larsson, Sjöblom & Lilja, 2008). Vilka berättelser familjehemmen skapar för sig själv och andra kan antas påverka familjehemmens vardag samt bemötandet av barnet, de biologiska föräldrarna, socialtjänsten och dem själva. Genom att berätta om vardagen kan individen själv få bättre förståelse för förhållanden och omständigheter och därmed hur individen kan bemöta och hantera situationen. På det sättet har berättelser en terapeutisk funktion. Nya tolkningsmöjligheter kan skapas och på så sätt också ett nytt sätt att se på världen och vardagen. Det ger i sin tur betydelse åt tidigare livserfarenheter, hos individen eller gruppen (Ibid.). I *diskussionsforumet* på hemsidan www.familjehemmet.se får familjehem möjlighet att föra en *dialog* med andra familjehem om deras upplevelser och förståelse av föräldraskapet. Vad som utmärker dialogen är att den sker i ett samtal mellan två eller flera personer, (www.ne.se, 2009-04-02). Berättelser och dialoger återfinns numera ofta på Internet och kommunikation via Internet har blivit en del av många människors vardag. Dessa berättelser och dialoger sker i ett spännande gränsland mellan privat och offentligt, eftersom individen kan dölja delar av sin identitet och person samtidigt som erfarenheter och upplevelser som är privata kan delges offentligt (Dahlgren, 2002). *Med utgångspunkt i hur viktiga människors berättelser och dialoger är för skapandet av mening, självbild och social gemenskap riktar den här uppsatsen fokus mot familjehemmens upplevelser och erfarenheter av lagen om vårdnadsöverflyttning, i familjehemmens diskussionsforum på Internet.* Det innebär att relationen mellan lagstiftning, ”det tredelade

föräldraskapet” och dialogen på diskussionsforumet undersöks. Uppsatsen vill också föra fram betydelsen av ett reflekterande dialogiskt förhållningssätt i forskningsprocessen i socialt arbete (Widerberg, 2002). Med andra ord så för även jag som undersöker ämnet en dialog med materialet. För att tydliggöra denna dialog beskrivs personliga reflektioner som har gjorts under bearbetningsprocessen av materialet. På det sättet ges läsaren möjlighet att förhålla sig till den dialog och berättelse som jag i min tur skapar utifrån materialet.

1.1 SYFTE

Syftet är att undersöka hur familjehem berättar om och för en dialog kring sina upplevelser och erfarenheter av vårdnadsöverflyttning, samt att diskutera dessa upplevelser och erfarenheter i relation till intentionerna med lagstiftningen på området.

1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR

- *Vilka* frågor ställer familjehemmen om regler och hantering av lagen om vårdnadsöverflyttning?
- *Vilka* är familjehemmens upplevelser och erfarenheter av vårdnadsöverflyttning?
- *Hur* kan dialogen mellan de vuxna förstås ur ett barnperspektiv och ”det tredelade föräldraskapet”?
- *När, varför* och *hur* för familjehemmen en dialog med varandra om vårdnadsöverflyttning?
- *Vilken* betydelse kan dialogen på diskussionsforumet ha för familjehemmen?

1.3 AVGRÄNSNINGAR OCH URVAL

Ämnet för undersökningen är familjehemmens förhållningssätt och åsikter kring vårdnadsöverflyttning. Det empiriska materialet som analyseras i uppsatsen återfinns i diskussionsforumet på hemsidan www.familjehemmet.se, under temat vårdnadsöverflyttning. Frågor om olika slags familjekonstellationer i relation till att vara familjehem, behandlas inte eftersom fokus enbart ligger vid föräldraskapet som familjehemsförälder. Studien avser vidare barn och ungdomar upp till 18 år, eftersom det inte är aktuellt med vårdnadsöverflyttning för vuxna som vårdas i familjehem. Även om det förekommer att vuxna är boende i familjehem. Det finns en begränsad kunskap om familjehemsplacerade barn med utvecklingsstörning och området ses av andra forskare som ett specialområde eftersom det rör en mindre grupp barn

och ungdomar som ofta har flera funktionshinder (Vinnerljung, 1996). I denna uppsats tas ämnet inte upp eftersom familjehemmens insändare nästan enbart handlar om placeringar enligt SoL eller LVU och därmed inte Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). En ytterligare avgränsning är att uppsatsen avser svensk lagstiftning och familjehemsvård.

1.4 DESIGN OCH INNEHÅLL

Uppsatsen är uppbyggd i sex kapitel. I kapitel 1, *Vårdnadsöverflyttningar utifrån ett familjehemsperspektiv*, finns en inledning, syfte, frågeställningar, avgränsning och urval samt detta avsnitt. Kapitel 2. *Metodologi* behandlar metoden som används för att besvara syftet, samt olika förhållningssätt som är relevanta för undersökningen. Kapitel 3. *Lagstiftning och värdegrund: familjehem i skärningspunkt av vardag och lagstiftning*, handlar om lagstiftningen kring vårdnadsöverflyttning, samt andra grundläggande bestämmelser i svensk familjehemsvård. Kapitlet beskriver också ”det tredelade föräldraskapet” och barnperspektivet. Kapitel 4. *Kunskapsläge: ”det tredelade föräldraskapet”, barnet, vårdnadsöverflyttning och diskussionsforum*, tar upp den forskning som finns på området. Kapitel 5. *Familjehemmens berättelser och dialoger i diskussionsforumet*, består av undersökningens resultat- och analysdel. Familjehemmens berättelser och dialoger varvas med lagstiftning, teori och forskning i ämnet. I kapitlet, samt i slutet av inledningen, presenteras ett urval av mina reflektioner. På så sätt medvetandegörs min personliga reflektionsprocess för mig själv som uppsatsskribent och läsaren ges möjlighet att aktivt förhålla sig till dessa. Kapitel 6. *Diskussion*, sammanfattar resultatet för undersökningen och utvecklar några reflektioner.

När jag sitter med materialet från diskussionsforumet, slås jag av hur mycket information en insändare ger. Det gör att jag upplever att materialet är händelserikt och rörigt! Jag undrar hur jag ska lyckas analysera och få en struktur på materialet? Och hur ska jag sedan lyckas förmedla det till läsaren?

2. METODOLOGI

Uppsatsen använder sig av en kvalitativ, narrativ metodologi för att analysera de texter skribenterna producerar i forumet på www.familjehemmet.se. Metoden förklaras ytterligare under varje avsnitt i metoddelen.

2.1 WWW.FAMILJEHEMMET.SE

Hemsidan www.familjehemmet.se publicerades för första gången 26 juli 2004. Initiativtagare och ansvariga för hemsidan är ett familjehem. En av makarna sitter med i Familjevårdens Centralorganisation (FaCO:s) styrelse, en ideell organisation som riktar sig till familjehem och kontaktfamiljer och andra barn och ungdomar som får insatser av socialtjänsten. På hemsidan finns förutom diskussionsforumet information om familjehemsvård, hänvisning till framförallt FaCO men även andra länkar som BRIS (Barnets rätt i samhället) och Barnombudsmannen (www.familjehemmet.se, 2009-04-02) Av intresse för den här uppsatsen är det diskussionsforum som har ett tema om vårdnadsöverflyttning. Det material som väljs ut och analyseras, består av det textmaterial som producerats av familjehemmens insändare. Allt material som finns under temat analyseras, det vill säga 102 insändare, skrivna mellan 13 januari 2007 och 7 mars 2009 (Ibid.). Antalet insändare utgör ett lämpligt urval, eftersom materialet skapats under en avgränsad period på två år. Att allt material analyseras gör att uppsatsen ger en helhetsbild av dialog och olika förhållningssätt till vårdnadsöverflyttning. Materialets aktualitet, åren 2007-2009, gör att analysen även ger en aktuell bild av familjehemmens förhållningssätt till vårdnadsöverflyttning.

2.2 NARRATIV METODOLOGI

Uppsatsen använder en narrativ analys för att analysera texten på forumet och dess innehållande dialog. Den narrativa analysen kan också ses som en kunskapssyn, som förmedlar ett reflekterande och tolkande synsätt och förhållningssätt till texten och dialogen. Begreppet ”narrativ” har ingen entydig definition eller betydelse, då det används på olika sätt inom olika områden. Något som är gemensamt för begreppet ”narrativ” är dock att det används som synonym till ”berättelse” (Larsson, et al., 2008). I det inledande kapitlet framgår

det att undersökningen tar sin utgångspunkt i familjehemmens berättelser och den narrativa analysen är därför särskilt lämplig i syfte att utröna erfarenheter och upplevelser kring vårdnadsöverflyttning. Specifikt för den narrativa analysen är dess fokus på handlingssekvenser, det vill säga att utgå ifrån det speciella fallet och att undersöka hur till exempel en skribent genom språket ordnar händelser och/eller kommunicerar betydelse (Larsson, et al., 2008). I det här fallet är det familjehemsföräldrar som är skribenter och som samtidigt för en dialog med andra familjehem. Dialogen familjehemmen emellan bidrar till att skapa någon form av mening vilken analysen avser att få förståelse för. Enkelt uttryckt handlar den narrativa analysen om att försöka förstå människan och mänskligt samspel. Förutom att se till hur individer eller grupper skapar mening utifrån vissa händelser, inbegriper begreppet ”narrativ”, att se till en kronologisk ordning samt det sociala sammanhang som berättelsen skapas och förs fram i (Ibid.). Frågeställningarna i denna undersökning behandlar den kronologiska ordningen i form av, ”hur”, ”när” och ”varför” – frågor, för att undersöka hur mening skapas. Det sociala sammanhanget, i form av diskussionsforumet på Internet, sätts i relation till annan forskning om diskussionsforum, samt forskning om vårdnadsöverflyttningar och familjehemsföräldraskapet.

Det är med utgångspunkt i sina erfarenheter av att vara familjehemsföräldrar som familjehemmen väljer vilka frågor och erfarenheter de beskriver i forumet. Det kan ses som en fördel för uppsatsens syfte att få aktuell kunskap om familjehemmens erfarenheter av vårdnadsöverflyttning eftersom de kan antas beskriva vad som är viktigt för dem själva. En annan fördel med materialet är att flera olika upplevelser och funderingar kan fångas in, än vid exempelvis intervjuer med några få valda. En nackdel med den narrativa analysen, i det här fallet, är att följdfrågor inte ställs till familjehemmen som skrivit inläggen och därmed ges ingen ytterligare chans till fortsatt kunskapsprocess för mig som gör analysen.

2.2.1 ATT ANALYSERA BERÄTTELSE OCH DIALOGER

Diskussionsforumet innebär att familjehemmen för en dialog med varandra och därför görs den narrativa analysen här utifrån en så kallad dialogisk/performativ analys. Den dialogiska analysen undersöker hur den som talar eller skriver, producerar kommunikation och framför sin berättelse. Analysen avser både familjehemmens personliga berättelser och också den dialog som familjehemmen skapar tillsammans. De tematiska och strukturella analyserna inom narrativ analys ställer frågor kring ”vad” som berättas och ”hur” medan den dialogiska

analysen också ofta frågar ”när” och ”varför” dialogen förs på ett visst sätt (Riessman, 2008). I denna uppsats ställs samtliga frågor, ”vad”, ”hur”, ”när” och ”varför” och analysen utgår ifrån att det är själva dialogen mellan familjehemmen som skapar svaren på uppsatsens frågor och därmed innehållet och resultatet av den.

Materialet på diskussionsforumet har bearbetats i olika steg. Materialet lästes först igenom två gånger utan försök att besvara frågeställningarna. Den tredje gången bearbetades materialet genom att jag som läsare markerade vad som hörde till de olika frågeställningarna i uppsatsen. Därefter gjordes en karta (mind-map) för varje frågeställning där jag sorterade in familjehemmens olika berättelser och dialoger i olika ämnen och perspektiv. Genom kartan kunde jag sedan se vilka olika teman som fanns under frågeställningen och vad som var mer eller mindre förekommande i familjehemmens berättelser och dialog. För att exemplifiera och tydliggöra de olika tendenser och inriktningar, jag som läsare såg, används genomgående olika citat. Fler än ett citat under varje tema presenteras när citaten skiljer sig åt, för att visa läsaren variationen i materialet. Citaten ger läsaren möjlighet att göra egna tolkningar.

De två första frågeställningarna är renodlade innehållsfrågor, det vill säga *vad* familjehemmen berättar om och för en dialog om: (1) *Vilka frågor ställer familjehemmen om regler och hantering av lagen om vårdnadsöverflyttning?* och (2) *Vilka är familjehemmens upplevelser och erfarenheter av vårdnadsöverflyttning?*. Den tredje frågeställningen är både en innehållsfråga, *vad* familjehemmen berättar, men också en *hur* fråga, det vill säga hur familjehemmen förhåller sig till ”det tredelade föräldraskapet” och barnperspektivet: (3) *Hur kan dialogen mellan de vuxna förstås ur ett barnperspektiv och ”det tredelade föräldraskapet”?*. Den fjärde frågeställningen handlar om på vilket sätt familjehemmen för en dialog med varandra, det vill säga *hur* familjehemmen konstruerar dialogen på forumet: (4) *När, varför och hur för familjehemmen en dialog med varandra om vårdnadsöverflyttning?*. Den sista frågeställningen: (5) *Vilken betydelse kan dialogen på diskussionsforumet ha för familjehemmen?*, är en fortsättning på frågeställning fyra och ett försök att få en vidare förståelse för vad familjehemmen får ut av dialogen på forumet. Resultat- och analysdelens olika avsnitt formas och skapas utifrån hur de olika frågeställningarna är konstruerade.

2.3 ETISKA ÖVERVÄGANDEN, TOLKNINGAR OCH REFLEKTIONER

I studiens inledningsskede har kontakt tagits med de ansvariga för www.familjehemmet.se, vilka har samtyckt till användandet av materialet på forumet. Frågan ställdes trots att forumet är offentligt, för att skapa ett samtal med de ansvariga för forumet. De familjehem som skriver i forumet använder fingerade namn och kan inte identifieras av utomstående. Läsaren kan genom att titta på referensen se det fiktiva namnet på den som skrivit insändaren och när, men alltså inte vem personen egentligen är. Det gör att de som i det här fallet är föremål för undersökningen, familjehemsföräldrarna, är anonyma. Samtidigt skriver de ansvariga på hemsidan att användarnas uppgifter behandlas konfidentiellt och att informationen inte lämnas ut. Namn, orter eller annan information som anges i inläggen presenteras inte i resultat- och analysdel, för att skydda personernas anonymitet. Eftersom de som skriver i forumet använder fingerade namn är det inte säkert att alla som skriver i forumet är familjehem och även om användarnamnet tyder på att den som skriver är av ett visst kön så kan fallet vara annorlunda. Att inte möta personerna direkt, med dess riktiga uppgifter gör således att det inte med säkerhet går att veta om den information som tycks vara riktig också är det. Det finns således information om respondenterna som läsaren inte har kunskap om. För att möta upp detta samt rimligheten i tolkning och analys, har de ansvariga för hemsidan fått möjlighet att läsa igenom det färdiga resultatet och ge synpunkter. En sådan validering benämns förhandling (Larsson, et al., 2008). Det kan dock vara så att de ansvariga, även om de också är ett familjehem, har andra erfarenheter och upplevelser och därmed gör andra tolkningar än de som har fört en dialog på forumet.

Etiska överväganden är i studien en övergripande fråga som har hanterats på olika sätt. De etiska övervägandena inbegriper bland annat att vara medveten om forskarens maktposition och att hantera att människor kan göra olika tolkningar. Tolkningar är en del av den narrativa analysen eftersom den som undersöker kan förhålla sig till dialogen på olika sätt. Tolkningar innebär att försöka begripa och förstå vad en text uttrycker i förhållande till den fråga som ställs. Tolkningar bör skilja på åtminstone två perspektiv. Det ena perspektivet handlar om vad en text betyder för forskaren och det andra perspektivet vad en text betyder för den som har skrivit (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wängnerud, 2004). Ett tredje perspektiv kan vara andra läsare och mottagare, i det här fallet övriga familjehem. I undersökningen gör den som skriver en insändare tolkningar, utifrån exempelvis frågor och svar. Den som svarar på en insändare gör sin tolkning och jag som gör undersökningen gör sedan ytterligare en tolkning. I den narrativa analysen och inriktningen mot dialoger är det av vikt att vara medveten om detta

(Riessman, 2008). Tolkningar färgas och påverkas av vem en person är, dennes bakgrund, kultur och förförståelse. Det innebär att andra individer skulle kunna göra andra tolkningar än mig i denna analys. Det finns därför utrymme för läsaren att göra andra tolkningar. Att analysen görs utifrån en dialog mellan flera parter gör dock att fler och skilda synpunkter och tolkningar kan ses och förstås, vilket förhoppningsvis gör tolkningarna mer tillförlitliga. Samtidigt innebär den narrativa analysen att en ny berättelse skapas av den som undersöker. En berättelse som bygger på och utvecklas av de tidigare berättelserna från i det här fallet familjehemmen (Larsson, et al., 2008).

Ett ytterligare sätt att hantera frågan om tolkningar och forandet av en ny berättelse är att läsa aktivt, att ställa frågor till texten och att undersöka om texten kan besvara frågorna (Esaiasson, et al, 2004). På det sättet sker läsning, tolkning och reflektion utifrån det som studien avser att undersöka. I det här fallet kommer den aktiva läsningen att ske utifrån frågeställningarna och med stöd från lagstiftning om vårdnadsöverflyttning samt forskning på området. Att använda forskning så nära kopplad som möjligt till vårdnadsöverflyttningar och diskussionsforum, är ett sätt att sträva efter att göra analyser och tolkningar som är rimliga. Frågan om tolkningar är en reflekterande process och hanteras också genom att jag efter varje bearbetning av materialet på forumet har skrivit ner mina reflektioner. Under varje avsnitt i resultat- och analysdelen och i slutet av inledningskapitlet, presenteras någon reflektion och på det sättet medvetandegörs mina personliga reflektioner och läsaren ges möjlighet att aktivt förhålla sig till dessa (Widerberg, 2002).

3. LAGSTIFTNING OCH VÄRDEGRUND: FAMILJEHEM I SKÄRNINGSPUNKT AV VARDAG OCH LAGSTIFTNING

I detta avsnitt behandlas *lagstiftning* och *teori* om de centrala delarna för undersökningens syfte, det vill säga hur frågan om vårdnadsöverflyttning *bör* och *skall* hanteras. Det inbegriper grundläggande bestämmelser vid familjehemsplaceringar, socialtjänstens ansvar, lagstiftning och intentioner vid vårdnadsöverflyttning. Kapitlet tar också upp barnperspektivet som har en direkt koppling till intentionerna med lagen. De olika delarna i avsnittet hör således ihop och bildar tillsammans en helhet för hur vårdnadsöverflyttningar bör hanteras.

3.1 FAMILJEHEMSPLACERINGAR ENLIGT LVU ELLER SoL

Begreppet familjehem definieras i socialtjänstförordningen (2001:937) 3 kap. 2 §, enligt följande: ”Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.” Att vara familjehem är ett uppdrag som socialnämnden ger medgivande till enligt 6 kap. 6 § i SoL (Erman, 2003).

En familjehemsplacering kan beslutas enligt bestämmelser i SoL, LVU och vissa fall när barnet har utvecklingsstörning enligt LSS. Frivilliga placeringar enligt SoL förekommer betydligt oftare än tvångsplaceringar enligt LVU (Proposition 2002/03:53). SoL betonar hur viktiga de biologiska föräldrarna är för barnet och därför söker socialtjänsten i första hand lösningar där barnet kan vårdas och bo med familjen (Ibid.). För att kunna besluta om insatser enligt SoL krävs det samtycke och därmed frivillighet från vårdnadshavaren och om barnet har fyllt 15 år behövs även samtycke från ungdomen. Familjehemsplaceringar enligt 2 § eller 3 § LVU, det vill säga tvångsplaceringar, kräver att det finns missförhållanden i omsorgen från föräldrarnas sida eller ett självdestruktivt beteende hos barnet. Ett missförhållande som i sin tur medför en påtaglig risk och skada för barnets hälsa och utveckling. En förutsättning för beslut enligt LVU är också att det saknas samtycke till vård från minst en vårdnadshavare eller ungdomen om denne har fyllt 15 år. LVU kompletterar SoL, eftersom det är en skyddslag som griper in när barnet inte kan skyddas på frivillig väg. Möjligheterna att påverka barnets placering ser olika ut beroende på placeringsform (Mattson, 2006). Vid en tvångsplacering blir vårdnadshavarens och ungdomens rätt att bestämma mer begränsad och

vid en frivilligplacering har vårdnadshavren och ungdomen fortfarande rätt att påverka barnets/ungdomens vardag till en viss grad (Mattsson, 2006).

3.2 "DET TREDELADE FÖRÄLDRASKAPET"

Det framgick i det inledande kapitlet att "det tredelade föräldraskapet" är ett begrepp som framhäver behovet av samverkan vid en familjehemsplacering, det vill säga att socialtjänsten, familjehemmet och de biologiska föräldrarna har ett gemensamt vårdansvar för barnet (Dahlberg & Forssell, 2006). Det är således ett föräldraskap som utformas i skärningspunkten av vardagligt liv och omsorg om barnet och företrädare för samhället. Föräldraskapet som familjehem är således komplext. Familjehemmet ska förhålla sig till och delvis anpassa sig till de biologiska föräldrarna och också socialtjänsten. Det finns några principer i socialtjänstlagen som skall vara vägledande vid en familjehemsplacering. En av principerna är att vårdnadshavaren i så stor utsträckning som möjligt skall behålla ansvaret för barnet. En annan princip är att socialtjänsten är förpliktad att se till så att barnet får "god vård". Begreppet "god vård" i 6 kap. 1 § 3 st. SoL (2001:453) innebär en bestämmelse om att vården bör formas så att samhörigheten mellan barnet och dennes anhöriga och närstående främjas samt att kontakten till hemmiljön underlättas. Barnet kan flytta tillbaka till det "biologiska hemmet" när målet med vården har uppnåtts, vilket också är den tredje principen vid en familjehemsplacering. I övrigt har socialtjänsten bland annat ansvar att upprätta en vårdplan, behandlingsplan samt att följa upp vården minst var sjätte månad (Nordin, 2003; Mattson, 2006). Familjehemmet är, som det har framgått tidigare, uppdragstagare åt socialtjänsten och vårdgivare till barnet. Familjehemmet har rätt till stöd från socialtjänsten för att kunna hantera sitt uppdrag. De biologiska föräldrarna har i sin tur också rätt att få stöd från socialtjänsten. Beroende på om placeringen är frivillig eller under tvång har föräldrarna olika stora möjligheter att påverka vården (Erman, 2003).

3.3 LAGSTIFTNING OM VÅRDNADSÖVERFLYTTNING

Möjligheten för familjehem att överta vårdnaden har funnits sedan år 1983 då ändringar i föräldrabalken gjorde det möjligt att i vissa fall kunna flytta över vårdnaden om det var uppenbart bäst för barnet (Socialtstyrelsen och Länsstyrelserna, 2006). 6 kap. 8 § föräldrabalken:

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av socialnämnden. Lag (1994:1433)

I propositionen (1981/82:168) anges att en förutsättning för vårdnadsöverflyttning är att kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna har varit enstaka eller obefintliga, samt att barnet har levt i familjehemmet under en lång tid och har funnit sig tillrätta där. Enligt propositionen skall lagen tillämpas med försiktighet. För att kunna göra en bedömning skall barnets vilja, barnets ålder, utvecklingsgrad, känslomässig tillhörighet, samt tid och situation i familjehemmet och de biologiska föräldrarna undersökas. Den 1 juli 2003 gjordes en lagändring och tillägg i SoL 6 kap. 8 § 2 st. och LVU 13 § 4 st. om att socialnämnden särskilt skall överväga huruvida det finns skäl för att ansöka om *överflyttning av vårdnaden* till familjehemmet när barnet varit placerat i *samma familjehem i tre år*, enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Socialnämnden kan dock välja att ansöka om vårdnadsöverflyttning efter kortare tid än tre år. Bakgrunden till lagändringen var bland annat att propositionen (2002/03:52) visat att någon vårdnadsöverflyttning inte skedde i 98 procent av fallen där barnet varit placerad i samma familjehem i fem år, samt att socialtjänstens motiv till att inte ansöka om vårdnadsöverflyttning inte ansågs vara förenliga med ett barnperspektiv (Länsstyrelsen Västmanlands län, 2005). I samma proposition betonar regeringen att *det enskilda barnets bästa skall vara utslagsgivande* vid bedömningen. Enligt den tidigare propositionen (1981/82:168 s.70) är den främsta intentionen med lagen att *”förhindra att barn som har rotat sig i ett familjehem blir upptryckta från en miljö där de funnit sig tillrätta och känner en större samhörighet och känslomässig förankring än i det egna hemmet.”* Med andra ord är syftet med lagen att möjliggöra kontinuitet och trygghet i vården (Socialstyrelsen och Länsstyrelserna, 2006).

Det finns flera praktiska konsekvenser vid ett beslut om vårdnadsöverflyttning till familjehemmet. När vårdnaden har flyttats över, är barnet inte längre familjehemsplacerat och socialnämndens uppföljningsansvar enligt 6 kap. 8 § SoL och 13 § 4 st. LVU upphör. Även länsstyrelsens skyldighet att genomföra tillsyn (13 kap. 2 § SoL) utgår. I och med överflyttningen blir familjehemsföräldrarna barnets nya vårdnadshavare och familjehemmet

får följaktligen samma ansvar som de tidigare vårdnadshavarna (Socialstyrelsen och Länsstyrelserna, 2006). Enligt föräldrabalken ansvarar vårdnadshavaren för barnets personliga förhållanden och också barnets behov och omvårdnad. En vårdnadshavare har ansvar för att ge barnet tillsyn i förhållande till barnets utveckling och ålder, samt att se till att barnets får försörjning och utbildning. I ansvaret ligger också att se till så att barnet varken skadar sig själv eller någon annan (Proposition, 2002/03:53). Vid en vårdnadsöverflyttning skall familjehemmet ta över socialtjänstens ansvar att få till ett fungerande umgänge med de biologiska föräldrarna. Om de biologiska föräldrarna och familjehemmet inte kommer överens om umgänget har föräldrarna möjlighet att gå till domstol. Vid dessa tillfällen har även socialnämnden talerätt. Familjehemmet har vid överflyttningar fortfarande rätt till att få kommunalt stöd, men från vistelsekommunen, det vill säga från den ort där familjehemmet bor. Placeringskommunen bör ändå fortsätta att betala ut en skälig ersättning. I likhet med innan beslutet, är de biologiska föräldrarna skyldiga att betala underhåll. En biologisk förälder kan begära att vårdnaden åter flyttas över, genom att väcka talan hos tingsrätten enligt 6 kap. 10 § föräldrabalken. (Socialstyrelsen och Länsstyrelserna, 2006).

3.4 BARNPERSPEKTIV

Som det framgår av avsnittet ovan är intentionerna med lagen om vårdnadsöverflyttning att se till barnets trygghet, ett så kallat barnperspektiv. Begreppet barnperspektiv har olika dimensioner och är relativt då innebörden förändras över tid och betyder olika för olika människor. En dimension är det vuxna barnperspektivet som innebär att vuxna aldrig fullt ut kan se verkligheten utifrån ett barns perspektiv. Det vuxna barnperspektivet handlar därför om vuxnas syn på barn och barndom med dess innehållande värderingar. Det vuxna barnperspektivet är det som används mest i dagens samhälle. En annan dimension på barnperspektivet är samhällets, ett så kallat kollektivt barnperspektiv som formas och skapas av samhällets (mest vuxnas) samlade värderingar och synsätt på barns behov och barndom. Lagstiftningen kan ses som ett samhällligt barnperspektiv. Den tredje dimensionen av barnperspektivet är barnets eget barnperspektiv, det vill säga hur det enskilda barnet upplever och ser på en viss situation (SOU, 2001:72). Barnperspektivet har fått en starkare roll i och med FN's konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) eftersom konventionen betonar barnet som aktör i den egna utvecklingen (Nordin, 2003). Barnkonventionen kan ses som nutidens samhällliga barnperspektiv (Mattson, 2006). Sverige ratificerade konventionen 1990 och staten är således ytterst ansvarig för att se till så att den efterlevs. Innehållet i

barnkonventionen har transformerats in i svensk lagstiftning, vilket innebär att svensk lagstiftning har anpassats efter konventionen. Barnkonventionen har fyra grundprinciper som tillsammans skapar en ram för konventionens innehåll. Dessa är, alla människors rätt till lika värde (icke-diskriminering), barnets bästa i främsta rummet, barnets rätt till liv och utveckling, samt barnets rätt att bli lyssnad på (Kallin, 2006). Begreppet ”barnets bästa” finns med i bland annat SoL, LVU och föräldrabalken. Förarbetena berättar inte vad som avses med barnets bästa utan poängterar istället att begreppet är relativt och innebär olika saker för olika personer. Två begreppspår kan användas för att tydliggöra vad som är barnets bästa, nämligen barnets behov och barnets intressen. Barnets behov inbegriper det som vuxna anser att barn generellt sett behöver och här förs en dialog *om* barnet. Barnets intressen handlar istället om barnets egen inställning och här behöver en dialog *föras med* barnet för att få fram dennes åsikter. Barnets behov och intressen kan därefter delas in i typiska eller specifika behov och intressen. Med typiska behov och intressen avses behov och intressen som barn delar med andra barn och med specifika behov och intressen åsyftas de behov och intressen som är specifikt knyttat till barnet som enskilt subjekt (Mattson, 2006).

I kapitlet framgår det att socialtjänsten å ena sidan skall verka för att barnet skall kunna flytta tillbaka till de biologiska föräldrarna så snart som möjligt och å andra sidan skall socialtjänsten överväga barnets trygghet och kontinuitet i det nya hemmet (vårdnadsöverflyttning). Familjehemmen har i sin tur ramar och regler att följa i egenskap av att vara uppdragstagare. Lagstiftningen och socialtjänsten utgör här en diskurs och således ett maktförhållande som familjehemmen påverkas av och måste förhålla sig till. Från denna presentation av lagstiftning och teori behandlas i nästa kapitel hur verkligheten ser ut enligt forskningen.

4. KUNSKAPSLÄGE: "DET TREDELADE FÖRÄLDRASKAPET", BARNET, VÅRDNADSÖVERFLYTTNING OCH DISKUSSIONSFORUM

I det här kapitlet redovisas ett urval av forskning av relevans för uppsatsens syfte. Forskning om vårdnadsöverflyttningar är begränsad och kompletteras med forskning som inryms under "det tredelade föräldraskapet" och barnet i familjehemsvården. Viktigt för uppsatsen är också forskning om diskussionsforum på Internet och vad dessa forum kan ha för betydelse och påverkan på berättelser och dialoger. Jag har inte funnit någon forskning som samtidigt handlar om familjehemsvård och diskussionsforum på Internet och därför beskrivs diskussionsforum på Internet utifrån grundläggande kunskap. Även här är forskningen begränsad.

4.1 FAMILJEHEMMET EN "SPECIELL FAMILJ"

Familjehemsföräldraskapet bygger på ett avtal mellan en placerande kommun och familjehemmet. Ett avtal som kan sägas upp från båda parter. Det gör att familjehemsföräldraskapet vilar på en relativt ostadig konstruktion (Höjer, 2008). Vad som i samhället anses vara en familj har utvidgats i och med bland annat ett utökat antal familjekonstellationer och boendeformer. Begreppet familj går på det sättet mot en större mångfald (Gaunt, 2000). Normer och värderingar om vad som är en "god familj" består dock fortfarande av den traditionella kärnfamiljen som ett ideal. Dessa normer påverkar till exempel rekryteringen av vilka som får bli familjehem (Höjer, 2008).

Att vara familjehem är ändå något som varierar över tid i och med att samhället förändras. Dagens familjehem har till viss del en annan funktion än tidigare eftersom familjehem inte enbart förväntas ta hand om den dagliga vårdnaden. Det finns nu också förväntningar på att familjehem skall yttra sig om behandling och till exempel arbeta med barnets sociala bekymmer, en slags professionalisering (Wåhlander & Högdin, 2003). Att ta emot, ofta ett okänt barn, i sitt hem innebär flera omställningar för familjehemmet. Det "inre" livet i familjen förändras eftersom relationen mellan det vuxna paret och relationen barn och förälder påverkas. Dessutom blir familjehemmet öppen för insyn då socialtjänsten, andra professionella och den biologiska familjen får inträde till vardagen. Sammantaget blir

familjehemmets nätverk större, vilket påverkar rutiner och vanor hos familjen. Intervjuer med familjehemsföräldrar visar att de upplever att de har förändrats som föräldrar i och med uppdraget. Familjehemsföräldrarna har hittat nya föräldrastategier och relationen mellan makarna har ofta förändrats då de har fått ett gemensamt intresse och tillsammans bildar ett "team" (Höjer, 2001). Ur ett annat perspektiv är familjehemsföräldraskapet en chans för de vuxna att fortsätta leva ett liv som föräldrar, det vill säga ett sätt att behålla status quo (Höjer, 2008). Familjehem anser ofta att de har ett stort ansvar för sina placerade barn, men deras rätt att ta beslut är begränsad. Detta upplever många familjehem vara den största svårigheten med att vara familjehemsförälder eftersom det leder till känslor av maktlöshet. Samtidigt har familjehem gett uttryck för att de anser att de biologiska föräldrarnas behov främjas framför barnets och att barnet används som motivation i behandlingsarbetet med föräldrarna (Höjer, 2001). Att familjehemsföräldrar inte har samma bestämmanderätt som andra föräldrar är en av de faktorer som särskiljer familjehemsföräldraskapet och det biologiska föräldraskapet. En annan faktor som skiljer familjehemsföräldraskapet och det biologiska föräldraskapet är oförutsägbarheten, eftersom placerade barns beteende inte kan förutsägas lika ofta (Höjer, 2008). Forskningen har fokuserat på familjehemsmammors upplevelse och inställning till att vara familjehem, framför familjehemspappors. Familjehemsföräldraskapet tycks ofta tillhöra kvinnans "livsplan", som mannen har inrättat sig i. Det finns dock viss forskning som visar att även familjehemspappan är aktiv och engagerad i föräldraskapet som familjehemsförälder (Höjer, 2001). Vidare visar forskningen att familjehemsföräldrar ofta lever i stabila äktenskap och att paret i många fall har en traditionell rollfördelning, där kvinnan tar huvudansvaret för hem och barnomsorg (Vinnerljung, 1996). Utifrån detta bryter familjehemmet ofta inte mot normer kring kön och sexualitet, utan representerar den heterosexuella normen.

4.2 "DET TREDELADE FÖRÄLDRASKAPET" I PRAKTIKEN

Svensk forskning visar generellt att kontakten mellan barn och föräldrar är viktig för barnets hälsa och utveckling och för en positiv utveckling av placeringen (Höjer, 2001). Både svensk forskning och lagstiftning har ett relationsorienterat perspektiv där synen på god vård är synonymt med en bra kontakt till familj och släkt (Höjer, 2007). Forskningen visar också att barn är sensitiva för bristande samarbete mellan familjehemsföräldrar och föräldrar samt att barn i dessa fall reagerar negativt. Samtidigt ges en bild av att umgänge mellan föräldrar och barn inte är så enkelt att få till på ett bra sätt, för barnet, föräldrarna och familjehemmet (Ibid.). *Att vara biologisk förälder vid familjehemsplacering* har ofta sin bakgrund i att inte ha

möjlighet eller förmåga att ta hand om barnet. Ofta kommer de biologiska föräldrarna från grupper i samhället som befinner sig i utsatta situationer (Vinnerljung, 1996). Enligt forskningen upplever dessa föräldrar ofta en underlägsenhet utifrån att de anser att de inte har klarat av sin föräldrauppgift och konsekvensen blir skuld känslor. Följden blir i dessa fall ofta att föräldrarna väljer att inte framföra åsikter och lämna information om barnet till familjehem och socialtjänst (Höjer, 2007). *Socialtjänsten är ytterst ansvarig i "det tredelade föräldraskapet"* och forskning om socialtjänstens roll visar att socialsekreterarens förhållningssätt och inställning på ett väsentligt sätt påverkar hur kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna utvecklas (Vinnerljung, 1996). Gunilla Anderssons longitudinella studie (1995) visade att när det inte fanns ett samarbete mellan mamman och socialtjänsten och barnet hade placerats på barnhem i väntan på familjehem, bodde barnet fem år senare i ett familjehem. När ett barn placerats på ett barnhem med ovissa planer så hade socialtjänsten fem år senare testat olika lösningar. Fanns det däremot ett fungerande samarbete mellan socialtjänst och mamma bodde barnet senare oftare hemma med mamman eller i ett familjehem med en god kontakt till föräldrar och släkt.

4.3 BARNET I FAMILJEHEMSVÅRDEN

Forskningen om familjehemsplacerade barn och deras syn på socialtjänsten indikerar att barn kan känna sig bortglömda och att de ofta inte har tillräckliga verktyg för att göra sig sedda. Dessa barn kan därför uppleva vanmakt, utsatthet och ensamhet. Många gånger är familjehemsplacerade barn och ungdomar inte delaktiga i processen eftersom de vuxna tar beslut och för diskussioner med varandra (Mattson, 2006). Intervjuer med vuxna som varit placerade i familjehem visar att många ser familjehemsföräldrarna som sina föräldrar. Av de som genomlevt en flytt tillbaka till en biologisk förälder upplevde fem av sju att separationen från familjehemmet var det jobbigaste de varit med om (Nordin, 2003). Flera studier har samtidigt visat att barn kan leva i två familjer om familjerna samarbetar. När barn inte behöver välja mellan de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna och tillåts tycka om samtliga, gynnas barnets hälsa och utveckling (SOU, 2000:77).

När det gäller vårdnadsöverflyttningar kännetecknades dessa, mellan åren 2000-2005, av att barnet hade levt hos familjehemmet i genomsnitt 7,5 år, att barnet i genomsnitt var 11,5 år när överflyttningen genomfördes, samt att barnet hade placerats i familjehemmet vid 1,5 års ålder. Den övervägande delen av överflyttningarna genomfördes för barn och ungdomar som var

placerade enligt SoL (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). De kommuner som ofta tillämpar lagen om vårdnadsöverflyttning menar att beslutet kan användas som en möjlighet att skapa kontinuitet och trygghet hos barnet. En av dem, Landskrona, har uttryckt att vårdnadsöverflyttningen kan möjliggöra arbete med sådant som tidigare varit svårt för barnet att hantera från sin bakgrund, i och med tryggheten till de nya vårdnadshavarna. Det finns ingen forskningsbaserad kunskap om hur barn påverkas av en vårdnadsöverflyttning, samt vad som händer efter att barnet har fyllt 18 år (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). Några intervjuer med dessa barn har dock genomförts (10 st.), i åldern 18-30. Sju av barnen märkte knappt att ett beslut om vårdnadsöverflyttning togs. Familjehemmet upplevdes som det huvudsakliga hemmet redan innan. För två barn gjorde vårdnadsöverflyttningen att barnen kände sig tryggare och de slutade vara rädda för att behöva flytta. Ett barn kände sig dock inte omtyckt av familjehemmet vilket gjorde att hon kände sig utlämnad och utsatt (SOU, 2000:77).

4.4 TILLÄMPNING AV LAGEN

När det gäller tillämpningen av lagen om vårdnadsöverflyttning finns det några undersökningar som tar upp hur ofta beslut om en överflyttning sker. Det gemensamma för studierna är att lagen om vårdnadsöverflyttning anses användas i för liten grad, samt att tillämpningen ändå har ökat något genom åren (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). En nyare tillsyn för åren 2000-2005 visade att socialtjänsten i 86 procent av fallen inte hade ansökt eller planerade att ansöka om en vårdnadsöverflyttning, samt att antalet vårdnadsöverflyttningar (enligt föräldrabalken 6 kap. 8 §) ändå har ökat sedan lagändringen 2003. Det finns vissa faktorer som tycks leda till att socialtjänsten i något större utsträckning ansöker, eller planerar att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Dessa faktorer är om barnet placerats i åldern 0-3 år, när föräldern brister i sitt vårdansvar och umgänge, samt om mamman har en bestående psykisk sjukdom. Relationen mellan barnet och familjehemmet påverkar också beslutet, det vill säga huruvida barnet känslomässigt har anknytning och upplever trygghet i familjen (Ibid.). När socialtjänstens handläggare får ange varför särskilda överväganden och vårdnadsöverflyttningar inte har gjorts är den mest förekommande anledningen familjehemmen och att de är tveksamma till det (Länsstyrelsen Västmanlands län, 2005). *Varför är familjehemmen så tveksamma till vårdnadsöverflyttningar?* Familjehemmen är tveksamma eftersom de förlorar stödet hos placeringskommunen och det är otydligt vilket stöd familjehemmen får av vistelsekommunen. Andra skäl är att

familjehemmen vill värna om relationen till den biologiska föräldern som de tror kan bli sämre vid en överflyttning, samt att det inte finns några ekonomiska fördelar vid en överflyttning. Det finns istället en oro för negativa ändringar i avtal och ersättning. Samma undersökning konstaterar att förutsättningarna inte är tillräckliga för att familjehemmen skall vara beredd att ta på sig vårdansvaret. Socialstyrelsens undersökningar av genomförda vårdnadsöverflyttningar visar dock att de flesta familjehem fortfarande får ersättning och stöd från socialtjänsten. Det är dock oklart hur stort stödet är till familjehemmen. Socialtjänsten, i en del kommuner, uppger samtidigt att många familjehem har blivit tryggare i relationen till det familjehemsplacerade barnet som en konsekvens av vårdnadsöverflyttningen. Denna trygghet gör i sin tur att de nya vårdnadshavarna på ett bättre sätt kan uppmuntra till umgänge mellan barnet och föräldrarna (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006).

Vilken betydelse har då socialtjänstens arbete vid vårdnadsöverflyttningar? När familjehemsenheterna på socialtjänsten har fört en dialog om vårdnadsöverflyttningar sedan en tid tillbaka och ser överflyttningen som en chans till trygghet för barnen, beslutas det om fler vårdnadsöverflyttningar. Socialtjänstens arbetssituation påverkar också huruvida särskilda överväganden om vårdnadsöverflyttning görs eller ej. Tidsbrist eller skifte av handläggare är sådant som kan göra att särskilda överväganden inte skrivs (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). Sammantaget finns det olika sätt att se på vårdnadsöverflyttning i de olika kommunerna. En del kommuner jobbar mer med att barnet skall få känna sig som en medlem i familjehemmet och andra kommuner har istället fokus på de biologiska föräldrarna. Flera handläggare menar att det finns en konflikt mellan att å ena sidan arbeta för barnets flytt tillbaka till de biologiska föräldrarna och å andra sidan att skapa villkor för vårdnadsöverflyttning (Ibid.). En vinjettstudie med fiktiva fall visade att socialtjänsten ofta valde att inte ansöka om vårdnadsöverflyttning när det inte fanns samtycke från de biologiska föräldrarna. Det finns kritiker som menar att socialtjänsten inte påbörjar vårdnadsöverflyttningar helt enkelt för att det går emot den svenska traditionen i familjehemsvården (SOU, 2000:77).

4. 5 DISKUSSIONSFORUM, EN VIRTUELL GEMENSKAP

Internet ger människor möjlighet att kommunicera på egna villkor eftersom utövaren kan välja när, hur och med vilken identitet som kontakten till andra skall ske. Social tillhörighet, status, utseende och intressen är exempel på sådant som användaren kan välja att hantera efter

eget tycke. Individer som använder Internet kan på samma gång agera privat och offentlig eftersom det går att styra vad som berättas och hur (Meldré, 2002). Diskussionsforum, en så kallad virtuell gemenskap existerar inte i det fysiska rummet. Istället består den virtuella gemenskapen av att tillräckligt många personer bedriver en offentlig dialog, under längre tid, samtidigt med en mänsklig känsla och skapande av personliga relationer (Wood & Smith, 2005). Det är alltså deltagarnas berättelser om vad de gör, tycker och vilka de är, som skapar den virtuella gemenskapen (Lövheim, 2002). Det mest centrala i en virtuell gemenskap är kvaliteten på gemenskapen och känslan av tillhörighet. I likhet med andra samhällen skapar virtuella gemenskaper regler som medlemmarna förväntas följa (Wood & Smith, 2005). Varje virtuell gemenskap är unik på grund av dess olika deltagare och relationerna som de skapar (Rehm, 2000). Det som gör virtuella gemenskaper tilldragande är att de möjliggör för människor att experimentera och ibland överskrida identiteten, att interaktionen i andra fall är svår att få till, samt att personerna får möjlighet att vara med i forandet av något större än dem själva (Wood & Smith, 2005). Den virtuella gemenskapen skiljer sig också från andra gemenskaper i och med att interaktionen kan sträckas ut över tiden och geografiska gränser överskrids. Tekniken påverkar hur den virtuella gemenskapen formas. Virtuella gemenskaper synliggör ibland diskurser som annars enbart uttrycks implicit och som således är svåra att se och förstå (Pitt-Catsouphes, 2005). En studie om virtuella gemenskaper och sexuell identitet kom fram till att ”uppluckringen” av tid och rum också suddade ut andra gränser, normer och fördomar om etnicitet, kön, ålder och utseende, vilket underlättade för deltagarna att mötas och skapa nya relationer. Basen i de virtuella gemenskaperna, alltså gemenskapen och förståelsen av världen gör dock att diskussionsforum är mer sårbara än andra gemenskaper, vilka även har en geografisk grund att stå på (Sveningsson, 2002).

Något som ibland diskuteras inom forskningen är om språket på Internet är i tal- eller skriftform. Vissa menar att språket på Internet kan ses som ett mellanting mellan skrift- och talspråk. Flera faktorer påverkar hur språket utformas på Internet, till exempel tekniken, syfte med kommunikationen, om meddelanden är till flera eller en person och vad deltagarna har för relationer till varandra. Språkstilen på Internet kan samtidigt betraktas som en markör av gruppen, som urskiljer gruppen från andra grupper, det vill säga ett språk som inkluderar eller exkluderar användaren (Sveningsson, 2002). Diskussionsforum möjliggör alltså människors formande av identitet och gemenskap, samt förändring av olika normer. Det är därför av vikt

att förstå och synliggöra betydelsen av diskussionsforum i det sociala arbetet. Nästa avsnitt, analyserar just hur familjehemmen i dialogen i diskussionsforumet förhåller sig till allt detta.

5. FAMILJEHEMMENS BERÄTTELSER OCH DIALOG I DISKUSSIONSFORUMET

I detta kapitel varvas en analys av familjehemmens berättelser och dialog med lagstiftning och tidigare forskning. Analysen inkluderar reflektioner, vilka jag som undersökare har gjort under bearbetningsprocessen av material och dialoger. Reflektionerna har placerats i slutet av varje avsnitt.

Under perioden 13 januari 2007 till och med 7 mars 2009 har 27 olika användare skrivit på diskussionsforumet. Utifrån de fingerade namnen är 17 av dessa kvinnor, två är män och åtta använder könsneutrala namn (www.familjehemmet.se, 090402). I likhet med tidigare forskning tycks de fingerade namnen framförallt representera familjehemsmammors erfarenheter och upplevelser av att vara familjehem, (Höjer, 2001). Samtidigt kan det vara så att berättelserna representerar erfarenheter och upplevelser som familjehemsföräldrarna delar med varandra och att det är kvinnorna som väljer att föra en dialog på forumet.

Hur kommer det sig att forskningen framförallt är inriktad på familjehemsmammor? Är det som forskningen visar, ofta kvinnans "projekt" att ta uppdraget som familjehem? Eller handlar det om hur socialarbetaren och den som undersöker närmar sig familjehem och då specifikt familjehemspappor? Beroende på hur det föreligger, har socialarbetaren och forskaren troligen olika möjligheter att också möta och lyssna till familjehemspappors berättelser.

5.1 FRÅGOR SOM FAMILJEHEMMEN STÄLLER OM REGLER OCH HANTERING AV VÅRDNADSÖVERFLYTTNING

När familjehemsföräldrarna ställer frågor till de andra familjehemmen i forumet refererar de oftast till att de antingen har fått en förfrågan om vårdnadsöverflyttning och inte har tagit ett beslut eller att socialtjänsten inte vill besluta om vårdnadsöverflyttning. Alternativt befinner sig familjehemmen mitt i en pågående vårdnadsöverflyttning. Familjehemmen är med andra ord i en process av eftertanke när de ställer frågorna. I de fall som familjehemmen nyligen har fått förfrågan om att genomföra en vårdnadsöverflyttning är frågorna till exempel inriktade på

generella för- och nackdelar (Pirvil, 070402, kl.18:23; Helgona, 080121, kl.8:48). Andra frågor som familjehemmen ställer i forumet är mer riktade mot vilka konsekvenser det har blivit för andra familjehem som redan varit med om en överflyttning (Tolmia, 081120, kl.12:10). Frågorna är samtidigt i vissa fall fokuserade på umgänge, ekonomi och avtal (Lisen, 080309, kl.21:16; Tolmia, 081120, kl.12:10). Vad som tycks vara kännetecknande för frågorna då familjehemmen har fått förfrågan om att göra en vårdnadsöverflyttning är att familjehemmen vill veta just ”hur det fungerar egentligen”. Det innebär att familjehemsföräldrarna inte bara vill veta lagar och riktlinjer, det vill säga hur det bör gå till utan vänder sig till andra med erfarenhet för att få veta hur det har blivit i praktiken. Dessa frågor ligger i linje med vad tillsyner har visat, nämligen att familjehem ofta har flera funderingar kring vårdnadsöverflyttning (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006).

När familjehemmen befinner sig mitt i processen i genomförandet av en vårdnadsöverflyttning ställer de framförallt frågor om avtal, samt vilka möjligheter de biologiska föräldrarna har att protestera mot ett sådant beslut, och att ta tillbaka vårdnaden (Ingrid, 081126, kl.23:31; Annisen 080924, kl.7:23). Andra frågor inbjuder de övriga familjehemmen till att ge mer övergripande råd (Ibid.). Rekommendationen är att placeringskommunen även efter en vårdnadsöverflyttning betalar ut ersättning. I likhet med forskningen uttrycker familjehemmen i forumet en oro för hur avtal kommer att påverkas och hanteras vid vårdnadsöverflyttning (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). Forskningen har däremot inte behandlat funderingar som familjehem kan ha om själva rättsprocessen vid en vårdnadsöverflyttning. Att familjehemmens frågor är inriktade på det rättsliga när de väl har beslutat sig för att gå med på en vårdnadsöverflyttning är inte konstigt eftersom det rättsliga sätter ramar, vilka får olika konsekvenser.

I de fall då socialtjänsten inte vill göra en vårdnadsöverflyttning, men det är familjehemmens önskan, handlar frågorna framförallt om huruvida familjehemmen själva kan ansöka om vårdnaden och hur de kan hantera situationen. Några familjehem undrar hur socialtjänsten tänker kring vårdnadsöverflyttning. En familjehemsförälder som har haft barnet placerat i fem år ställer frågorna: *”Alltså kommer vi någonsin få vårdnaden? Kan vi söka vårdnaden även om soc (läs: socialtjänsten) inte vill?”* (Ingrid, 070403, kl.10:23). En annan familjehemsförälder, Mor Anna, som har haft barnet placerat hos sig i 4,5 år och som socialtjänsten anser är duktig på att göra kompromisser och finna nya lösningar frågar:

"Borde inte detta automatiskt hjälpa oss?" (Mor Anna, 070413, kl.13:40). Forskningen tar inte upp situationer där socialtjänsten inte vill att familjehemmen ska ta över vårdnaden, men då familjehemmen vill göra det. Istället har forskningen påvisat att det är familjehemmen som ofta är anledningen till att någon vårdnadsöverflyttning inte blir av (Länsstyrelsen Västmanlands län, 2005). En viktig skillnad är här att forskningen utgår ifrån socialtjänstens perspektiv medan dialogen på forumet sker utifrån familjehemmens perspektiv. Familjehemmens frågor och berättelser visar alltså att det omvända förhållandet också förekommer i flera fall, det vill säga att familjehemmen vill ta över vårdnaden, men får inte socialtjänstens stöd.

När familjehemmen är i situationen att de vill ta över vårdnaden, men inte får stöd av socialtjänsten, är frågorna samtidigt flera gånger kopplade till umgänge och kontakt med de biologiska föräldrarna. Ett familjehem, där umgänget mellan de biologiska föräldrarna och barnet *inte* fungerar skriver: *"Vad väntar soc. (läs: socialtjänsten) på????"* (Ingrid, 070530, kl.19:19). I ett annat fall där umgänget faktiskt fungerar från den biologiska mormoderns sida skriver signaturen Mama till en annan familjehemsförälder: *"Varför skulle en vårdnadsöverflyttning försämra den relationen? Vad svarar kommunen på det?"* (Mama, 070403, kl.11:04). Familjehemmens dialog på forumet visar att det inte finns något entydigt mönster som familjehemmen kan tyda. Att ett visst umgänge leder till vårdnadsöverflyttning alternativt inte till vårdnadsöverflyttning. Socialtjänsten verkar utifrån familjehemmens berättelser hantera liknande situationer olika. Ibland är ett icke-fungerande umgänge ett hinder för vårdnadsöverflyttning och ibland är det inte ett hinder. Förarbetena om vårdnadsöverflyttning är dock tydliga med att när kontakten till de biologiska föräldrarna är enstaka och barnet har bott i familjehemmet under en längre tid så är det en förutsättning för att besluta om vårdnadsöverflyttning (Proposition, 1981/82:168). Utifrån familjehemmens perspektiv är en bristande kontakt mellan barn och de biologiska föräldrarna dock inte något som säkert leder till att socialtjänsten överväger att besluta om vårdnadsöverflyttning.

Framförallt när socialtjänsten inte vill besluta om vårdnadsöverflyttning, men familjehemmen vill, upplever jag som läsare en frustration hos familjehemmen. Det är också här som det blir tydligt att denna uppsats utgår ifrån familjehemmens perspektiv. Jag förstår också att jag som framtida socialarbetare inte kommer att få kunskap om alla upplevelser och åsikter som de jag möter bär med sig. Profession, lagstiftning och mötesplatser är några av de faktorer som påverkar maktförhållandet mellan mig som socialarbetare och till exempel en familjehemsförälder. Faktorer som kan förhindra en öppen dialog. Frågan blir då hur jag som socialarbetare på bästa sätt kan bemöta och hantera dessa maktfaktorer och skapa förutsättningar för en öppen dialog?

5.2 UPPLEVELSER OCH ERFARENHETER AV VÅRDNADSÖVERFLYTTNING INOM "DET TREDELADE FÖRÄLDRASKAPET"

Många av de erfarenheter och upplevelser som familjehemmen berättar om i samband med vårdnadsöverflyttningar handlar om, eller berör samarbetet med socialtjänsten. Relationen till socialtjänsten beskrivs innan, under eller efter genomförd vårdnadsöverflyttning. Ibland berättar familjehemsföräldrarna om andra familjehems erfarenheter. Många berättelser ger en bild av att familjehemmen upplever att socialtjänsten inte hanterar frågan om vårdnadsöverflyttning på ett sätt som gynnar dem. Signaturen Sara berättar: *"Jag hoppas att vi även får göra en överflytt på vårt andra barn också. Livet blir SÅÅ mycket lättare då. Här är det inte föräldrarna som är problemet utan soc."*(Sara, 080114, kl.17:26). Flera familjehem saknar alltså stöd från socialtjänsten och kan till och med ibland känna sig motarbetade. I vissa fall uppmanar familjehemmen varandra att se upp så att de inte blir "lurade" av socialtjänsten. Signaturen Mat-tilda beskriver: *"Jag har fått kännedom om och varit behjälplig i två familjer som gjort vårdnadsöverflyttning för många år sedan och som blivit rejält lurade."* (Mat-tilda, 070117, kl.23:55). Dessa negativa erfarenheter som familjehemmen berättar om, bekräftar och snarare förstärker den tveksamhet som forskningen har visat att familjehemmen upplever kring vårdnadsöverflyttning (Länsstyrelsen Västmanlands län, 2005). I vissa fall är dock familjehemmen positiva till det stöd som de kan få av socialtjänsten alternativt redan får:

Vi har haft samtal ang (läs: angående) vårdnadsöverflyttning på våran men vi har tackat nej på grund av att det alltid är bra att ha soc i ryggen när det gäller ex skolan, skolan blir mer lyhörda när soc är inkopplat som vårdnadshavare har man inte det stödet, man blir behandlad som vilken förälder som helst. (Karin70, 081003, kl.9:52)

Citatet ovan visar att myndigheten, socialtjänsten, ibland kan stärka familjehemsföräldrarna i relation till andra myndigheter. Forskningen har tidigare visat att familjehem ibland tackar nej till vårdnadsöverflyttning på grund av att de förlorar stödet från placeringskommunen (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). Enbart någon familjehemsförälder stämmer dock in i den beskrivningen, då dessa positiva relationer till socialtjänsten är undantag i dialogen.

Berättelserna på forumet handlar också om hur socialtjänsten hanterar mer specifika frågor. Dessa erfarenheter handlar ibland om socialtjänstens hantering kring ersättning. Signaturen Mamma mu berättar: *"Vi ska ev göra det men vår kommun vill ej betala någon ersättning efter v-överflytt (läs: vårdnadsöverflytt)."* (Mamma mu, 080109, kl.21:48.). I andra fall beskriver erfarenheterna socialtjänstens agerande när det gäller umgänge:

Precis så undrar vi, barn 7 år placerat sen baby. Ingen kontakt med biosarna (läs: de biologiska föräldrarna) dom har själv sagt att dom inte vill ha umgänge. Trots detta vill inte Soc att vi ska söka vårdnaden." (Ingrid, 070403, kl.10:23).

Trots ett ickefungerande umgänge ovan, vill socialtjänsten alltså inte besluta om vårdnadsöverflyttning. Det är här viktigt att uppmärksamma att lagstiftningens tillämpas olika i olika kommuner. Vissa kommuner fokuserar på barnets trygghet medan andra fokuserar på föräldrarnas behov (Socialtstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). Familjehemsföräldrarnas berättelser stämmer in på den beskrivningen eftersom familjehemmen har så olika erfarenheter av socialtjänstens agerande. I likhet med forskningen tar familjehemmen i diskussionsforumet upp erfarenheter och upplevelser kring hantering av umgänge, ersättning och stöd, vid vårdnadsöverflyttningar. Tillsyner har gett indikationer på att familjehem inte behöver vara oroliga över att inte få stöd från socialtjänsten (Ibid.). Familjehemmens dialog visar dock att det finns viss anledning för familjehemmen att vara tveksamma till vilket stöd de kommer att få vid en vårdnadsöverflyttning och också hur umgänge och ersättning hanteras.

Familjehemsföräldrarna beskriver också hur kontakten till de biologiska föräldrarna påverkas positivt eller negativt inför eller efter en vårdnadsöverflyttning. Det kan också vara så att kontakten till de biologiska föräldrarna har påverkat hur familjehemmet valt att ställa sig till vårdnadsöverflyttning. Signaturen Mama uttrycker positiva erfarenheter och använder ord som "suverän": *"Jag glömde att skriva att vår vårdnadsöverflyttning har en suverän biomormorskontakt (läs: biologisk mormor) trots eller på grund av vårdnadsöverflyttningen!"* (Mama, 070403, kl.11:04). Mat-tilda berättar istället om hur negativa erfarenheter har påverkat familjehemmets beslut:

Jag blir tillfrågad varje omprovning var 6:e månad om jag vill bli vårdnadshavare för de två äldsta fosterbarnen som varit placerade i 12 år. Jag vill inte därför att vi har haft jätteproblem med umgänget framförallt med pappan. (Mat-tilda 070117, kl.23:55).

Familjehemmens berättelser påvisar att vissa familjehem ser vårdnadsöverflyttningar som en möjlighet till bättre umgänge med de biologiska föräldrarna, medan andra familjehem ser umgänget som ett hinder för att genomföra vårdnadsöverflyttning. Forskningen har visat på båda dessa sidor, att familjehem tvekar att bli vårdnadshavare på grund av umgänget samt att umgänget faktiskt kan förbättras efter en vårdnadsöverflyttning (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). Eftersom familjehemmen vid en vårdnadsöverflyttning istället för socialtjänsten blir huvudansvariga för umgänge, är det förstaeligt att familjehemmen också låter sig påverkas av hur det nuvarande umgänget ser ut vid ett beslut (Ibid.)

En mindre del av familjehemmens berättelser handlar om rättsliga frågor som avtal, att få hjälp från Länsstyrelsen och hur tingsrätten hanterar vårdnadsöverflyttningar. Familjehemmen beskriver då i vissa fall hur dessa rättsliga faktorer har påverkat dem. Signaturen Mama berättar: *"Vad gäller Länsstyrelsen så har vi haft stor hjälp av deras expertkunnande i vår egen vårdnadsöverflyttning – och de säger inget till soc om ni inte gör en formell anmälan!"* (Mama, 070411, kl.10:19). Det finns ingen, eller enbart begränsad forskning om vårdnadsöverflyttningar och relationen mellan familjehem och tingsrätt, samt stöd från Länsstyrelsen. Vad som framkommer i familjehemmens dialog är att området är aktuellt utifrån familjehemmens perspektiv – att bli nya vårdnadshavare och behovet av att få rättsligt stöd.

När jag har läst igenom familjehemmens dialog med varandra några gånger så slås jag av att familjehemmens erfarenheter och upplevelser av vårdnadsöverflyttning till stor del handlar om ett icke-förekommande stöd från socialtjänsten samt problem med umgänge och kontakt till de biologiska föräldrarna. Det verkar som att "det tredelade föräldraskapet" på ett påtagligt sätt påverkar familjehemmens erfarenheter och förhållningssätt till vårdnadsöverflyttning. Men är "det tredelade föräldraskapet" verkligen så komplext att det oundvikligt påverkar hanteringen av vårdnadsöverflyttningar negativt?

5.3 UPPLEVELSER OCH ERFARENHETER AV VÅRDNADSÖVERFLYTTNING I RELATION TILL BARNET

Familjehemmen berättar också om erfarenheter runt barnet som påverkar hur de förhåller sig till en vårdnadsöverflyttning. En del familjehemsföräldrar menar att vårdnadsöverflyttningen har påverkat barnet/ungdomen positivt i form av ökad trygghet. Signaturen Mat-tilda berättar: *”Jag vet en del äldre tonåringar som det har gjort en stor skillnad för. De har känt att de är en av familjen på ett annat sätt efter en vårdnadsöverflyttning.”* (Mat-tilda, 070117, kl.23:55). Någon familjehemsförälder anser däremot att barnet inte skulle märka av en vårdnadsöverflyttning: *”Vårdnadsöverflyttningar märker ju inte barnet av egentligen, då familjehemmet ska (...) sköta allt vad gäller skola, fritid mm mm.”* (Maria_n, 070423, kl.19:55). De tio intervjuer som gjorts på unga vuxna som har fått uppleva en vårdnadsöverflyttning visade också i huvudsak på dessa två förhållanden, att barnen inte märkte av någon skillnad efter vårdnadsöverflyttningen eller upplevde en ökad trygghet (SOU, 2000:77). Skillnaden i det här fallet är framförallt att erfarenheterna beskrivs utifrån familjehemmets perspektiv och inte de familjehemsplacerade barnens perspektiv. Vidare uppger en del av familjehemmen att en viktig anledning till att de tagit beslut om att bli vårdnadshavare, är barnets utveckling och trygghet. Signaturen Annisen förklarar:

Vi har relativt besvärliga föräldrar till det plac barnet (läs: placerade barnet) men kommer ändå att tacka ja till vårdnadsöverflyttning eftersom barnet står still i utvecklingen pga den otrygga situationen och barnpsykiatrin rekommenderar detta. (Annisen, 081205, kl.23:54).

Till skillnad från citatet ovan där barnets trygghet och utveckling prioriteras berättar några familjehem att barnets trygghet inte uppväger det arbete som familjehemmet får utföra: *”Vi har funderat länge men jag tror att vi avvaktar trots att pluttan har varit här i snart fyra år. Tyvärr uppväger inte pluttens trygghet arbetet som jag tror att vi kommer få.”* (Nikatilo, 080121, kl.6:47). Intentionen med lagen om vårdnadsöverflyttning är att stärka barnets kontinuitet och trygghet, samt den känslomässiga anknytningen (Proposition, 1981/82:168). En del av familjehemsföräldrarna resonerar också de utifrån barnets trygghet och utveckling, ett barnperspektiv. Det medan några fokuserar och lägger vikt vid annat, som till exempel bråkiga föräldrar. Forskningen visar att förutsättningarna för att familjehem skall vilja ta över vårdnaden inte är tillräckliga (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). Det går också här att ställa sig frågande till om förutsättningarna är tillräckliga, utifrån familjehemmets perspektiv. Det eftersom flera familjehemsföräldrar upplever att de måste väga in praktiska faktorer i beslutet.

Familjehemmens berättelser gör att jag undrar vad som krävs för att lagens intention, det vill säga barnets trygghet och kontinuitet, skall få en mer framträdande plats i familjehemmens och socialtjänstens resonemang? De andra svårigheterna och funderingarna runt omkring (umgänge, ersättning, avtal) behöver i alla fall minska och då behöver det finnas en tydlighet från socialtjänstens sida.

5.4 FAMILJEHEMMENS FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL "DET TREDELADE FÖRÄLDRASKAPET"

I kapitel 5.2 har relationen till socialtjänsten och de biologiska föräldrarna behandlats i förhållande till ställningstaganden och erfarenheter av vårdnadsöverflyttningar. I det här avsnittet beskrivs "det tredelade föräldraskapet" ur ett bredare perspektiv som inkluderar andra erfarenheter och förhållningssätt vilka inte behöver vara direkt kopplade till vårdnadsöverflyttningar.

Av familjehemmens berättelser framgår det att många upplever frustration utifrån att "det tredelade föräldraskapet" inte fungerar som de önskar. Ofta förläggs de negativa erfarenheterna på socialtjänsten eller de biologiska föräldrarna. Mor Anna ger uttryck för sina tankar:

Jag är bara frustrerad och mkt är för att vi ÅTER har hittat på ett alternativ för att underlätta umgängen (el rättare sagt överlämningarna) och biofar (läs: biologiska pappan) har accepterat det denna gången men jag vet av erfarenhet att det inte kommer fortsätta. (Mor Anna, 070413, kl.13:40).

Citatet ovan är ett exempel på när relationen till de biologiska föräldrarna inte fungerar. I andra fall beskriver familjehemmen negativa erfarenheter av samarbetet med socialtjänsten. Signaturen Sara berättar hur socialtjänsten "lägger sig i": "*Här är det inte föräldrarna som är problemet utan soc. De ska alltid lägga sig i, i saker som vi kan lösa själva med föräldrarna bara soc kan vara raka och tala om vad som gäller.*" (Sara, 080114, kl.17:26). Forskningen har visat att det inte är lätt att få till ett fungerande umgänge mellan de biologiska föräldrarna och barnet (Höjer, 2007). Familjehemmens berättelser ger också en bild av att det inte är helt enkelt att få till ett bra umgänge. Och framförallt att det är svårt få till ett fungerande

samarbete mellan de tre parterna. Det finns också exempel på positiva berättelser i "det tredelade föräldraskapet". Ett familjehem som ville ha ett godkännande och påskrift från de biologiska föräldrarna skriver: "Vi var beredda på väsen, men man upphör aldrig att förvåna sig." (Maria_n, 070424, kl.13:04). Dessa erfarenheter tycks dock höra till undantagen. Återkommande berättar familjehemsföräldrarna istället om att socialtjänstens prioritering är att få till ett fungerande umgänge mellan barnet och de biologiska föräldrarna. Mor Anna berättar: "Soc sa idag att vi ska fortsätta jobba som innan. Förbättra relationen med biofar fast den är ensidig (bara vi som kompromissar), fortsätta jobba för en skolstart till här hos oss och följa umgängesplanen." (Mor Anna, 070412, kl.22:11). I principerna för familjehemsplaceringar ingår att de biologiska föräldrarna ska kunna påverka placeringen samt att socialtjänsten ska uppmuntra god kontakt och umgänge med familj och släkt (Nordin, 2003; Mattson, 2006). I flera av familjehemsföräldrarnas berättelser tycks det vara så att socialtjänsten lägger stor vikt vid just umgänge och kontakt till de biologiska föräldrarna. Vad som också framgår av familjehemmets dialog är att detta kan upplevas som svårt. Resultatet blir samtidigt implicit att principen om umgänge och återförening med den biologiska familjen får företräde framför principen, tillhörande vårdnadsöverflyttning, det vill säga barnets trygghet och kontinuitet. Forskning har indikerat att en av de största svårigheterna med att vara familjehem är att inte ha rätt att ta beslut, vilket leder till känslor av maktlöshet (Ibid.). Även familjehemmets dialog i forumet tyder på att detta är en svårighet för familjehemmen och de upplever ofta att besluten inte blir till deras fördel och/eller barnets.

Det finns också familjehemsföräldrar som berättar om byten av socialsekreterare och att det försvårar samarbetet och påverkar vilket stöd familjehemmen upplever att de får. Mor Anna skriver:

Vi har just fått reda på att vår nionde soc sekr (läs: socialsekreterare) ska sluta och vi ska få tionde...Det kan ju bara bli bättre än det elände vi har nu så man kan hoppas att tian följer lagen och gossens vilja. (Mor Anna, 070424, 13:10).

Det framgår tydligt av citatet att familjehemmet har negativa erfarenheter av att byta socialsekreterare. En annan familjehemsförälder svarar dessutom Mor Anna och instämmer i att det är jobbigt att byta socialsekreterare (Maria_n, 070424, kl.13:39). Socialtjänsten själv har tidigare tagit upp att tidsbrist och byte av handläggare är sådant som försvårar deras arbete att särskilt överväga vårdnadsöverflyttningar (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006).

Familjehemmen bekräftar i dialogen på forumet att personalomsättning försämrar samarbetet, inte bara i arbetet med vårdnadsöverflyttningar utan också familjehemmens uppdrag generellt. Många byten av handläggare tycks till och med kunna minska tilliten till socialtjänsten.

Vidare beskriver några av familjehemsföräldrarna familjehemmens uppdrag kopplat till ”det tredelade föräldraskapet”. Dessa poängterar då att det är socialtjänsten som har ansvaret för att få till ett bra samarbete:

Vår uppgift är ju att hitta balansen i relationen till barnet och allt runtomkring... Vi ska ju samtidigt som vi älskar barnet som det vore vårt eget hålla distansen så pass att bioföräldrar också får plats... samtidigt som vi ska reparera det som samma biologföräldrar förstört... samtidigt rusta barnet för framtiden med allt vad det innebär... Utan stöd och hjälp från nätverket blir det ju omöjligt! Och soc är ju dom som ska ha huvudansvaret för att allt detta fungerar. (EJE, 070413, kl.13:24)

Socialtjänsten har alltså det övergripande ansvaret för att få till en samverkan i ”det tredelade föräldraskapet” som ska främja barnet (Dahlberg & Forssell, 2006). Det är något som familjehemmen flera gånger uttrycker när de för en dialog med varandra om samarbete. Resultatet blir här tudelat, vissa familjehem upplever bristande stöd från socialtjänsten och tycker ibland till och med att socialtjänsten lägger sig i för mycket, medan andra uttrycker att det är nödvändigt att socialtjänsten går in och vägleder familjehemmen. Vad som ibland tycks påverka familjehemsföräldrarnas förhållningssätt till både ”det tredelade föräldraskapet” och barnet, är placeringsformen. Några av familjehemmen beskriver att barnets placeringsform får konsekvenser för hur mycket familjehemmen kan påverka samarbetet och därmed placeringen. Signaturen Maria_n beskriver:

Frivilligplacering sen 4 år efter 10 års LVU, och man sitter här o bockar o bugar. Sänkt lön och ingen påverkan, vem är så dum att man jobbar med sånt nuförtiden. Jo det är ju en unge inblandad också, även om soss (läs: socialtjänsten) verkar ha glömt det ibland. (Maria_n, 070424, kl.13:39)

Vissa familjehem berättar inte bara hur placeringsformen påverkar familjehemmets beslut utan också vilken möjlighet barnet har att bestämma. Maria_n berättar även här:

Den vi har kvar hänger på en tråd, då h*n är i en sån känslig och lättpåverkbar ålder och biofamiljen har satt in en stöt för att få tillbaks ungen. Soss säger: ”vi kan ju inte bestämma var du ska bo, för du är ju frivilligplacerad”[...]” (Maria_n, 070424, kl. 14:58).

Enligt lagen har de biologiska föräldrarna och ungdomar från 15 år rätt att påverka mer vid en frivillig placering enligt SoL i jämförelse med tvångsplacering enligt LVU (Mattson, 2006). De familjehem som tar upp placeringsformen gör det oftast utifrån att de upplever att deras rätt och möjlighet att påverka beslut försämras vid en frivillig placering. Det har även tidigare framkommit att familjehem anser att deras möjligheter att ta beslut är begränsade och att det är en av svårigheterna med att vara familjehem (Höjer, 2001). Här försvåras arbetet ytterligare för familjehemmen vid en frivillig placering. Trots att problematiken inte behöver vara ”mildare” än vid en tvångsplacering eftersom det räcker att samtycke till placeringen finns. Till exempel kan problematiken kring de biologiska föräldrarna vara lika komplex i båda placeringsformerna, men de biologiska föräldrarna ges ändå större rätt att bestämma vid den frivilliga placeringen enligt SoL. Det gör att familjehemmen vid en frivillig placering kan få det svårare att bemöta situationen, utifrån att deras bestämmanderätt är mer begränsad samtidigt som problematiken runt föräldrarna och/eller barnet är svår.

I dialogen på forumet berättar familjehemmen framförallt hur de blir bemötta av socialtjänsten och de biologiska föräldrarna. Varför skriver familjehemmen så lite om sina egna problem som familjehem? Är det på grund av temat, vårdnadsöverflyttningar där frågan rör vilken vuxen som skall ha vårdnaden? Om temat skulle vara ett annat, skulle fokus då istället ligga på barnet eller familjehemmet? Eller påverkar själva diskussionsforumet dialogens inriktning mot andra vuxna, där familjehemmen genom att skriva om andra vuxna implicit formar ett ”vi” som familjehem, en gemenskap?

5.5 FAMILJEHEMMENS FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL BARNPERSPEKTIVET

Familjehemmen förhåller sig olika till barnperspektivet. Några familjehem skriver om hur det ”bör” vara i förhållande till barnperspektivet. Signaturen Mor Anna beskriver hantering av vårdnadsöverflyttning och att barnet bästa skall sättas i främsta rummet: ”Länsstyrelsen var oerhört poängterande på att BARNET ska gå först och har det bott så länge, sen det var litet, som vår gosse kan soc inte göra annat än säga att anknytningen ligger här.” (Mor Anna, 070410, kl.19:34). Mama resonerar istället kring ålder och att lyssna in ungdomens åsikter:

”Hur gammal ert barn är av stor betydelse. Kom barnet före två års ålder kan det gå fortare än tre års placeringstid och är barnet äldre spelar barnets uppfattning stor roll.” (Mama, 070407, kl.10:19). Begreppet barnets bästa kan delas in i barnets behov och barnets intressen (Mattson, 2006). Familjehemsföräldrarnas citat inrymmer barnets behov i form av anknytning och hur länge barnet har varit placerat i ett familjehem. Barnets intressen tas upp på det sättet att ungdomar ska få uttrycka sina åsikter. Detta går också att sätta i relation till barnkonventionens fyra grundprinciper, alla människors lika värde, barnets bästa i främsta rummet, barnets rätt till liv och utveckling samt barnets rätt till att bli lyssnad på (Kallin, 2006). Det som familjehemmen inte lyfter fram i citaten ovan är människors lika värde och icke-diskriminering, det vill säga att barn placerade i familjehem ska ha samma rättighet till trygghet och utveckling som andra barn.

Andra familjehemsföräldrar ifrågasätter huruvida barnets bästa verkligen efterlevs. Signaturen Eva-c skriver: *”Men det blev ingen överflyttning pga socialen prioriterar att lirka mammans vilja och väl, tyvärr. Det där att man skall gå efter barnets bästa – finns en sådan verklighet?”* (Eva-c, 080112, kl.17:29). Familjehemmen menar i dessa fall att barnets bästa egentligen står för vad som är bäst för de biologiska föräldrarna. Barnets bästa ges inget begreppsinnehåll förutom att det ibland kopplas till föräldrarnas behov. Det finns här likhet med tidigare forskning som har visat på att familjehem ofta upplever att de biologiska föräldrarnas behov sätts före barnets behov (Höjer, 2001).

Några familjehemsföräldrar berättar att de själva ser situationen utifrån barnets bästa och uttrycker ibland att de ”vet bäst” vad som är barnets bästa utifrån att de träffar barnen så mycket som de gör. Signaturen Sara svarar en annan familjehemsförälder: *”Precis vi tänker på vad som är barnets bästa men ingen annan verkar göra det.”* [...] *”Vem vet bäst om dessa barn, jo vi som lever med dem 24 timmar om dygnet.”* (Sara, 070118, kl.11.11). Familjehemsföräldrarna är inte ensamma om att ifrågasätta huruvida barnperspektivet efterlevs när det gäller vårdnadsöverflyttningar. Tidigare tillsyner har ifrågasatt barnperspektivets efterlevnad då socialtjänsten tenderar att fokusera på de biologiska föräldrarna och familjehemmen (Länsstyrelsen Västmanlands län, 2005; Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2006). Både forskningen om socialtjänstens arbete och familjehemmens dialog består av ett vuxet perspektiv på barnperspektivet (SOU, 2001:72). För att få en mer komplett bild av barnperspektivet behöver barn och ungdomar få uttrycka sig i frågan, det vill

säga barnets eget barnperspektiv behöver lyftas fram. Olika dimensioner i barnperspektivet behöver således undersökas och ges betydelse.

I familjehemmens berättelser och dialog får "det tredelade föräldraskapet" och andra praktiska frågor en framträdande roll framför barnets intressen och behov. Samtidigt har familjehemmen liten möjlighet att påverka regler och hantering av placeringen. Socialtjänstlagen och socialtjänstens personal, en form av diskurs, innebär ett maktförhållande som familjehemmen får inrätta sig under. Begreppet makt kan här förstås utifrån möjlighet att ta beslut och vilka frågor och principer som prioriteras i familjehemsvården. Jag undrar därför som vissa av familjehemmen - barnets bästa finns den verkligheten?

5.6 FAMILJEHEMMENS DIALOG – EN VIRTUELL GEMENSKAP

Ofta för familjehemmen en dialog med varandra genom att berätta om olika erfarenheter och upplevelser av vårdnadsöverflyttning, antingen för att själva få någon form av stöd eller för att ge andra stöd. Enligt forskningen om virtuella gemenskaper, ges människor möjlighet att föra en dialog på egna villkor och skapa en gemenskap i diskussionsforum (Wood & Smith, 2005). Familjehemsföräldrarna berättar om sina erfarenheter, på sina egna villkor och utifrån detta kan familjehemmen stötta varandra och också skapa en gemenskap. Familjehemsföräldrarna väljer ibland att beskriva sina känslor och upplevelser i samband med sina berättelser. Signaturen Sara berättar: "Är lite förbannad just nu över vissa saker som händer hemma här så därför låter jag arg och besviken." (Sara, 070301, kl.8:29). Mor Anna avslutar sitt inlägg med: "Trött och slut på idéer..." (Mor Anna, 070412, kl.22:11). Att familjehemmen beskriver sina känslor och upplevelser förstärker deras berättelser och möjliggör skapandet av personliga relationer till de andra familjehemmen i forumet.

I kapitlet om vilka frågor familjehemmen ställer kring hantering och regler om vårdnadsöverflyttning gavs flera exempel på frågor som familjehemmen ställer till varandra. Allt ifrån specifika frågor om ersättning till mer generella frågor om vårdnadsöverflyttning. I samband med dessa frågor skriver familjehemmen ibland att de vill ställa frågor för att få råd. Signaturen Pirvil skriver: "Jag undrar om någon har erfarenhet av att ha fått vårdnaden av sina fosterbarn." (Pirvil, 070402, kl.18:23). Att familjehemmen ställer frågor till varandra kan ses som ett uttryck för att visa uppskattning till andra familjehem vilka kan bidra med

sina erfarenheter. Frågorna bidrar på det sättet till att stärka och skapa en gemenskap i forumet. Förutom att berätta om erfarenheter och ställa frågor till varandra ger familjehemmen varandra olika råd, information och ibland till och med uppmaningar eller rättelser. Två insändare från Mama inrymmer både råd, uppmaningar, rättelser och information: *"Hej! Det finns bara EN (1) form av vårdnadsöverflyttning."* (Mama, 070403, kl.8:39). Och:

Hej igen! Jag rekommenderar att familjehemsföräldrarna själva skriftligt begär vårdnadsöverflyttning för att få ta del av all dokumentation som skickas till tingsrätten om det går så långt. [...] Jag skulle inte gå med på att överta vårdnaden om biokontakten är infekterad eller att barnet behöver stora insatser i skolan eller på fritiden pga den ovanstående lagen. (Mama, 070403, kl. 11.00).

Virtuella gemenskaper skapar regler att följa på samma sätt som andra samhällen (Wood & Smith, 2005). Genom att familjehemmen ger varandra råd, uppmaningar, information och rättelser skapar familjehemmen en gemensam förståelse för sättet att se på världen och i det här fallet familjehemsvården. Det i sin tur kan vara ett sätt att stärka den egna "professionen", att ha uppdraget som familjehem, det vill säga ett sätt att skapa regler och värderingar som familjehemmen kan förhålla sig. Dialogen handlar på det sättet också om uppdragets utmaningar. Genom att resonera kring utmaningar, kan familjehemmen utveckla och utmana sin profession. Familjehemmen i forumet för en dialog och bekräftar varandra på olika sätt till exempel genom att tacka för svar och genom att skriva att de vill höra om fortsättningen. Mor Anna skriver: *"Jag återkommer nog om hur vårt ärende slutar eller fortlöper"* (Mor Anna, 070410, kl.11:25). Signaturen Sn svarar henne: *"Jag väntar med spänning på fortsättningen."* (Sn, 070410, kl. 19:26). I virtuella gemenskaper är skapandet av personliga relationer en viktig komponent (Wood & Smith, 2005). Även dessa sätt att skriva och föra en dialog på innebär att familjehemmen bekräftar varandra, samt stärker de personliga relationerna och gemenskapen på forumet. I förlängningen kan kanske detta förändra självbilden hos de delaktiga familjehemsföräldrarna eftersom synen på dem själva och familjehemsvården formas om i forumet. När familjehemsföräldrarna beskriver sina erfarenheter och upplevelser berättar de implicit hur det är att vara uppdragstagare och familjehem. Ibland väljer familjehemmen dock att explicit beskriva familjehemmets uppdrag i forumet. Mor Anna berättar om uppdraget genom att använda ord som "vi": *"Ja, vi har ett uppdrag att ta barnet till oss och låta det leva som i en helt normal familj (om man nu kan ses som det hahaha...)"*

men samtidigt mota bort dem åt föräldrarnas håll.” (Mor Anna, 070413, kl.13:40). Språkstilar på Internet kan förstås som olika gruppmarkörer, ett urskiljande grupper emellan (Sveningsson, 2002). Att familjehemsföräldrarna beskriver vad uppdraget som familjehem innebär och samtidigt använder ”vi” formuleringar leder till en slags gruppmarkör för gruppen familjehem. På det sättet skiljer familjehemmen på ”vi” som familjehem och ”de andra” som exempelvis socialtjänsten. Att skapa ett ”vi” genom språket leder också det till ett förstärkande av gemenskapen i diskussionsforumet. Det finns olika syn på om språket på Internet skall betraktas som tal- eller skriftspråk (Sveningsson, 2002) Familjehemmens språk på forumet innebär att familjehemmen för en dialog med varandra både utifrån skrift- och talspråk. De använder begrepp som överklagan, vårdnadsöverflyttning och så vidare och på samma gång smeknamn som ”plutten” och ”juvelen” i benämningen av de familjehemsplacerade barnen (Nikatio, 080121, kl.6:47; Lisen, 080309 kl.21:16). Familjehemmen använder också olika uttryckssymboler i bilder till den text de skriver (www.familjehemmet.se, 090402). Dessutom använder familjehemmen inte sällan egen komponerade förkortningar som exempelvis: ”biomor” (biologisk moder), ”biofar” (biologisk fader), soc sekr (socialsekreterare), ”bio” (biologisk förälder) ”vöverflytt” (vårdnadsöverflyttning) och så vidare (Mor Anna, 070424, kl.13:10; Mamma mu, 080121, kl.9:31). Dessa förkortningar kan också förstås som en gruppmarkör eftersom det förmodligen finns utomstående som inte är insatta i vad förkortningarna betyder. Dialogerna är på det sättet skapade för att i huvudsak familjehemmen ska förstå dem. Förkortningarna bidrar alltså till att skapa ett ”vi” som familjehem eftersom andra utomstående implicit utesluts om de inte förstår språket. Däremot är förkortningarna inneslutande för familjehemmen eftersom det är begrepp som familjehemmen är väl förtrogena med.

Forskningen har visat att virtuella gemenskaper i vissa fall synliggör diskurser som i vanliga fall verkar vara osynliga (Pitt-Catsouphe, 2005). Genom dialogerna på forumet synliggör familjehemsföräldrarna hur det ”egentligen” är att vara familjehem och därmed framträder en diskurs som familjehemmen har att förhålla sig till, både i relation till varandra och till andra utomstående. I andra sammanhang, i mötet med socialtjänsten, de biologiska föräldrarna och det placerade barnet kanske familjehemmen inte uttrycker sig på samma sätt som i diskussionsforumet, med beskrivningar av känslor, upplevelser, åsikter och erfarenheter. På det sättet är diskussionsforumet dels en möjliggörare för familjehemmen att verkligen

uttrycka vad de vill och dels en synliggörare av diskurser som familjehemmen har att förhålla sig till.

6. DISKUSSION

Den här uppsatsen har som syfte att undersöka hur familjehem berättar om och för en dialog kring sina upplevelser och erfarenheter av vårdnadsöverflyttning, samt att diskutera dessa upplevelser och erfarenheter i relation till intentionerna med lagstiftningen inom området. Många av de erfarenheter och upplevelser som familjehemmen berättar om i diskussionsforumet är inriktade på samarbetet med socialtjänsten. Ibland vill socialtjänsten inte besluta om vårdnadsöverflyttning och socialsekreterare i olika kommuner hanterar frågor om exempelvis umgänge och ersättning på olika sätt. Flera av berättelserna indikerar att socialtjänsten ofta sätter principen om kontakt till familj och släkt före vårdnadsöverflyttning och barnets kontinuitet och trygghet. Relationen till de biologiska föräldrarna är också central i familjehemmens berättelser. Familjehemmen väger ibland in kontakt och relation till de biologiska föräldrarna i beslutet om vårdnadsöverflyttning och flera av familjehemsföräldrarna uttrycker att det är svårt att få till ett fungerande umgänge. Även om familjehemmens berättelser också handlar om ersättning, avtal och rättsprocessen så kretsar dialogen framförallt kring ”det tredelade föräldraskapet”. Forskningen har gett indikationer på att familjehem påverkas av relationen till de biologiska föräldrarna i sitt beslut om vårdnadsöverflyttning, men har inte visat på att ”det tredelade föräldraskapet” har en sådan central roll.

Familjehemsplaceringar är i sig komplexa utifrån problematik hos de biologiska föräldrarna och/eller barnet, samt utifrån att tre parter har ett gemensamt vårdansvar. Att hanteringen av vårdnadsöverflyttningar är inkonsekvent gör att frågan om vårdnadsöverflyttning och placeringen blir än mer komplex. Sammantaget indikerar allt detta på att barnperspektivet och därmed barnets trygghet och kontinuitet får en undanskymd roll. Flera familjehemsföräldrar försöker lyfta fram barnets bästa och barnperspektivet i sina beskrivningar. Många

familjehem tycks dock uppleva svårigheter kring samarbete med socialtjänsten och de biologiska föräldrarna, samt andra praktiska frågor. Det gör att andra frågor får en mer framträdande roll än barnperspektivet. Med tanke på den inkonsekvens som verkar finnas i hanteringen av vårdnadsöverflyttningar, är det svårt att påstå att lagens intentioner om ett barnperspektiv har uppfyllts. Att kommuner hanterar frågan om vårdnadsöverflyttning olika är här ett problem eftersom familjehemmen blir bemötta på olika sätt och inte vet vad de kan förvänta sig vid en vårdnadsöverflyttning. Frågan om vårdnadsöverflyttning behöver därför hanteras mer konsekvent i svensk familjehemsvård så att samtliga parter vet vad de kan förvänta sig och vad som krävs vid och för en vårdnadsöverflyttning. Familjehemmens berättelser, lagstiftningen och forskningen sker alla utifrån ett vuxet och/eller samhällsligt perspektiv på vårdnadsöverflyttning. Utifrån de olika dimensionerna i barnperspektivet, saknas här barnets eget barnperspektiv och det finns behov av utökad kunskap kring hur vårdnadsöverflyttningar påverkar barn och ungdomar.

När det gäller lagstiftningen inom familjehemsvården, får alltså principen om att barnet ska flytta tillbaka till de biologiska föräldrarna en framträdande roll i jämförelse med principen om vårdnadsöverflyttningar, barnets trygghet och kontinuitet. I sammanhanget har troligen traditioner också sin påverkan på hur socialarbetaren väljer att agera i det enskilda fallet. Sverige har en starkare tradition att jobba för att barnet skall flytta tillbaka till de biologiska föräldrarna än att jobba för vårdnadsöverflyttning. Detta har även tidigare forskning visat på. Lagstiftningen påverkar också utvecklingen i ett vidare sammanhang, till exempel familjebilder och familjekonstruktioner. Uppdraget som familjehem innebär att familjehemsföräldrarna kan behålla rollerna som mamma och pappa och därmed en traditionell roll som kvinna och man. Lagstiftningen påverkar på det sättet inte bara den direkta frågan om uppdraget som familjehem eller vårdnadsöverflyttningar utan även andra normer och konstruktioner i omgivningen. I diskussionsforumet väljer flera familjehemsföräldrar signaturer som mamma, men det är ingen användare som har en signatur kopplat till begreppet pappa. Det kan ses som en indikation på att familjehemsmammorna identifierar sig som mammor och ger den självbilden betydelse. Det tycks dessutom vara så att fler kvinnor än män skriver i forumet. Uppdraget som familjehem verkar sammantaget, framförallt tillhöra kvinnornas "livsplan", i likhet med vad forskningen har visat. Som det framgick tidigare, behöver socialarbetaren och den som undersöker också hitta nya vägar att

möta familjehemspappor för att få en bild av deras syn på uppdraget och hur de definierar sig själv och sin egen roll som pappa/man.

I diskussionsforumet kan familjehemsföräldrar få kunskap om upplevelser av vad vårdnadsöverflyttningar verkligen innebär, utifrån familjehemmens egna perspektiv. Diskussionsforumet tycks skapa personliga relationer, gemenskap och ett "vi" som familjehem. Familjehemmen ger varandra stöd och ger samtidigt av sig själv i dialoger. Forskningen har tidigare visat att virtuella gemenskaper kan ha denna funktion. Det är här viktigt att fundera över vilken påverkan diskussionsforumet har på uppsatsens resultat. Forumet medför troligen en uttrycksfrihet som är svår att uppnå när exempelvis socialtjänsten eller de biologiska föräldrarna är på besök. Det kan också vara så att de familjehem som skriver i forumet är de som har svårigheter i samarbetet, i "det tredelade föräldraskapet" och vid vårdnadsöverflyttning. Om familjehemmen skulle uppleva att allt fungerade bra, skulle det inte finnas samma anledning att kommunicera med andra familjehem och få stöd. Utgångspunkten för uppsatsen är att berättelserna formas i den dialog som familjehemmen för med varandra, det vill säga i den sociala gemenskapen. Hur andra familjehem förhåller sig till exempelvis socialtjänsten kan därför påverka hur och vilka berättelser som det enskilda familjehemmet väljer att berätta. I metoden framgick det också att det inte säkert går att veta att de uppgifter som familjehemmen uttrycker stämmer till fullo. Sammantaget har detta gett flera uppslag till vidare forskning. Till exempel att undersöka bakgrunden till skilda tillämpningar av lagen i olika kommuner och hur frivilliga respektive tvångsplaceringar påverkar familjehemmens vardag. Det är också av vikt att undersöka hur barn/ungdomar ser på och påverkas av vårdnadsöverflyttning, vilket rättsligt stöd familjehem vill ha och faktiskt får vid överflyttningar, samt att hitta sätt att lyssna in familjehemspappors erfarenheter och upplevelser av familjehemsvård och vårdnadsöverflyttningar.

Uppsatsens ansats – att söka kunskap om hanteringen av vårdnadsöverflyttning, med hjälp av den narrativa analysen och dialogen på diskussionsforumet har gett flera värdefulla och intressanta resultat. Att utforska familjehemmens erfarenheter i ett annat sammanhang, där familjehemmen själva väljer vad och när de ska föra en dialog har inte bara gett information om hur familjehemmen förhåller sig till vårdnadsöverflyttningar utan också vilken funktion diskussionsforum kan ha i familjehemmens uppdrag. Familjehemmens berättelser och dialog visar delvis på andra perspektiv än tidigare forskning vilket stärker anledningen att fortsätta

att undersöka berättelser och dialoger i socialt arbete. Forskaren och socialarbetaren behöver också söka mer kunskap om hur olika sammanhang, påverkar vilka berättelser och dialoger som förs, för att på det sättet nå en ännu större förståelse. Min reflektionsprocess har varit värdefull på det sättet att reflektionerna har tydliggjort frågor och funderingar som andra inte annars skulle ha fått tagit del av. När vi människor inte har alla svar, vilket vi aldrig har, är det viktigt att åtminstone kunna tydliggöra vilka frågor och funderingar som finns. Reflektionerna, frågorna och funderingarna har på det sättet också lett till ytterligare reflektioner, frågor och funderingar.

7. KÄLLFÖRTECKNING

- Andersson, G. (1995). *Barn i samhällsvård*. Tryck: Studentlitteratur, Lund.
- Erman, M. (2003). *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*. Svenska Kommunförbundet. Tryck: Katarina Tryck AB, Stockholm.
- Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H & Wängnerud, L. (2004). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Tryck: Elanders Gotab, Stockholm.
- Föräldrabalken. (1994:1433). 6 kap. 8 §, vårdnadsöverflyttning.
- Gaunt, D. (2000). *Familjen i förvandling*. Goldberg, T (red.). Samhällsproblem. Tryck: Studentlitteratur, Lund.
- Höjer, I. (2007). *Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem. Brukare och forskare samverkar*. Rapport: O 32:2007:2 Tryck: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Höjer, I. (2008). *Fosterfamiljen*. Bäck-Wiklund, M & Johansson, T (red.). Nätverksfamiljen. Tryck: ScandBook AB, Falun.
- Höjer, I. (2001). *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete. Tryck: Kompendiet, Göteborg.
- Kallin, A. (2006) *Konventionen om barnets rättigheter*. UD Info januari 2006. Tryck: Edita Norstedts Tryckeri AB, Stockholm.
- Larsson, S., Sjöblom, Y. & Lilja, J. (2008). *Narrativa metoder i socialt arbete*. Tryck: Dabas Printing House, Hungary.
- Länsstyrelsen Västmanlands län. (2005). *Stärkt skydd för barn? Kartläggning av socialnämndens skyldighet att särskilt överväga överflyttning av vårdnad för barn placerade i familjehem*. Rapport: 2005:11. Tryck: Länsstyrelsen Västmanlands län.
- Lövheim, M. (2002). *Nätet – plats för nya former av gemenskap?* Dahlgren, P (red.). Internet, medier och kommunikation. Tryck: Studentlitteratur, Lund.
- Mattsson, T. (2006). *Barnet som subjekt och aktör. En rättslig studie om barn i familjehem*. Tryck: Edita Västerås.
- Meldré, H. (2002). *Användare och användning*. Dahlgren, P (red.) Internet, medier och kommunikation. Tryck: Studentlitteratur, Lund.
- Nordin, H. (2003). *Permanent eller tillfälliga placeringar? Om lag och verklighet vid flyttningsförbudsbestämmelsens tillämpning*. Rapport i socialt arbete nr. 106-2003. Tryck: Akademitryck AB, Edsbruk.
- Pitt-Catsoupes, M. (2005). Building a virtual research and teaching community. The Sloan Work and Family Research Network. *Community, Work and Family Vol. 8*. Tryck: Taylor & Francis Group, US
- Proposition. (1981/82:168). *Om vårdnad och umgänge m.m.*

Proposition. (2002/03:53). *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer*.

Rehm, L., M. (2000). Family and Consumer Sciences Research Journal. *Family and Consumer Sciences*. Tryck: SAGE, USA.

Riessman, Kohler, C. (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. Tryck: Sage, USA.

Socialstyrelsen & Länsstyrelserna. (2006). *Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem. Uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53 Stärkt skydd till barn i utsatta situationer*. Tryck: Socialstyrelsen.

Socialtjänstförordningen (2001:937). 3 kap. 2§.

SOU 2000:77 (Statens offentliga utredningar). *Omhändertaganden – samhällets ansvar för utsatta barn och unga*.

SOU 2001:72 (Statens offentliga utredningar). *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda*.

Sveningsson, M. (2002). *Samtal och samtalsstilar på Internet*. Dahlgren, P (red.). Internet, medier och kommunikation. Tryck: Studentlitteratur, Lund.

Vinnerljung, B. (1996). *Svensk forskning om familjehemsvård. En översikt*. Tryck: Gummessons Tryckeri AB.

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Tryck: Studentlitteratur, Lund.

Wood, F. A., & Smith, J.,M. (2005). *Online communication. Linking Technology, Identity & Culture*. Tryck: Hamilton Printing Company, USA.

Wåhlander, E & Högdin, S. (2003). *Familjeliv som yrkesliv. En enkätstudie av familjehemmen i Solna stad*. Rapport 2003:2. Tryck: Knivsta Tryck AB.

www.ne.se (2009-04-02). sökord: dialog.

www.familjehemmet.se. Tema: vårdnadsöverflyttning. (2004). hämtad: 2009-04-02:

Annisen. (080924, kl.7:23). (081205, kl.23:54).

EJE. (070413, kl.13:24). Eva-c. (080112, kl.17:29).

Helgona. (080121, kl.8:48).

Ingrid. (070403, kl.10:23). (070530, kl.19:19). (081126, kl.23:31).

Karin70. (081003, kl.9:52).

Lisen. (080309, kl.21:16).

Mama. (070403, kl.8:39). (070403, kl. 11:00). (070403, kl.11:04). (070407, kl.10:19). (070411, kl.10:19).

Mamma mu. (080109, kl.21:48). (080121, kl.9:31).

Maria_n. (070423, kl.19:55). (070424, kl.13:04). (070424, kl.13:39). 070424, kl.14:58).

Mat-tilda. (070117, kl.23:55).

Mor Anna. (070407, kl.11:48). (070410, kl.11:25). (070410, kl.19:34). (070412, kl.22:11). (070413, kl.13:40). (070424, kl.13:10).

Nikatilo. (080121, kl.6:47).

Pirvil. (070402, kl.18:23).

Sara. (070301, kl.8:29). (070118, kl.11:11). (080114, kl.17:26).

Sn. (070410, kl. 19:26). Tolmia. (081120, kl.12:10).